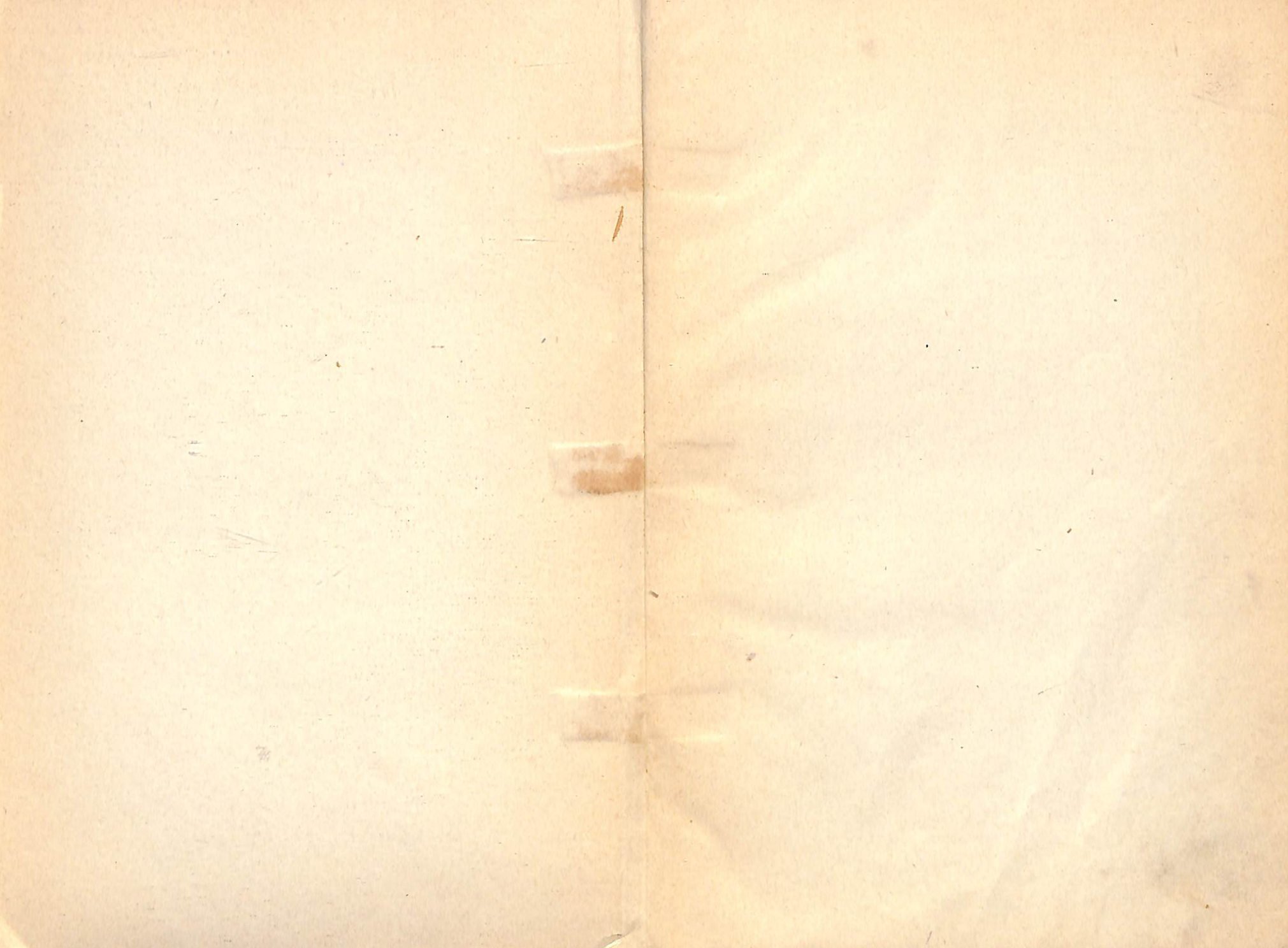

Ltn
/59/

17999

ՄՐՏԻ ԹԱՐԳՄԱՆ

Կ Ա Մ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԳԵՈՐԳ Գ. ՇԵՐԵՆՑԻ

Մ Ա Ս Ն Ա.

Զար մարդիկ միայն երգեր չունին
ՇԻՆԼԵՐ

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

Տպարան Մովսիսի Վարդանեան

1884

ՍՐՏԻ ԹԱՐԳՄԱՆ

Կ Ա Մ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԳՈՒՐԳ Գ. ՇԵՐԵՆՑԻ

ՄԱՍՆԱ.

Ձարձարդ՝ և միայն երգեր չունին
ՇԵՂԵՐ

ԹԻՖԼԻՍ

Տպարան Մովսիսի Վարդանեան

1884

1997

48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

• J U B U

ՀԱՅԿԱՅԻՆ ԳԵՂԱՅԻՆ ԴԱՐԱՆԻ ՄԱՍԻՆ ԿԱԶՄԵ
ԳԵՂԱՅԻՆ ԴԱՐԱՆԻ ՄԱՍԻՆ ԿԱԶՄԵ

Тип. М. Вартамянца Троиц. пер. д. № 11

Յարմարագա, Ի Գրգին՝ Յարագա՞

41591 - Co

28 1597

Ვ Ა Ბ Დ Ე

ԽՈՐԷՆ ՅԱՐԳԱՆՈՒՅ

ՆՈՐԻՆ ԲԱՐՋՐ ՍՐԲԱԶՆՈՒԹԵԱՆ

ԱՄԵՆԱՊԱՏԻՒ ԽՐԻՄԵԱՆ

ՄԲԱԶԱՆ ՀԱՅՐԵԿԻ

Ցանկալի էր ինձ՝ Ձերային Բարձր—
Սրբազնութեան քաղցր հովանաւորու-
թեան ներքոյ, ունեցած պաշտօնավա-
րութեանս միջոցաւ, ձեռք բերած աշ-
խատասիրութեանց արդիւնքից առա-
ջինը Ձեր պատուական անուան նուիրել:

Որոյ բաղդն ունենալով հանդերձ,
խոնարհաբար խնդրեմ ընդունել բարե-
հաճիք:

ԳԵՈՐԳ Գ. ՇԵՐԵՆՑ

Իմ առաջին աշխատասիրութիւնը
«Անցք և վիշաք Հին—Բայազատի և
թշուառների» վերնագրով գրուածքը
առ այժմ ինչ ինչ պատճառներից չը-
տպագրուելուն համար, ի միամտութիւն
նորան բաժանորդ գրուողներին, ուղար-
կումեմ այս բանաստեղծութիւններ.
կանխապէս նոցա ներողամտութիւն
խնդրելով:

ԳԵՈՐԳ Գ. ՇԵՐԵՆՑ

Գրեմք ի տղիստատիւն միջառու Նի
 մ լուսարարս— միշտ զուգի մ զընկ
 զգնաւորք խորանցիկ շնորհաւորեց
 -դէ ընդմահաւորս չմի չմի Նեղո ու
 միջնի տանալիս մի զանաւ մուկ տղարար
 -զարտ միջմարտորք բղտնաւոր մարտ
 .դմանի ի տնտեսանայ պա Նաւար
 միջնի տնտեսարար մըն ուխտանայ
 : խորհրդան

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԻՄ ԵՐԳԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Երգեր կամ տաղերը մարդկային ազգի հոգւոյ սրբ-
տի է. մտաց, տխրութիւնների, ուրախութիւնների— բոլորն
զբացմանց արտայայտութիւններ են. որոց միջոցաւ զգա-
լի վշտակիր է. ուրախակից բառերի հիւստեամ շարա-
կարգութեամբ, կարտադրէ իւր ներքին հոգեկան է. մի-
անգամայն արտաքին զգացմունքներ է. ցանկութիւններ:

Պատմաբան, ատենաբան է. ճարտասանը իրա-
ւունին իւրեանց օգտակար առաւելութիւնները մար-
դիկ համոզելոյ է. տար համոզելոյ, ժողովրդեան օրինա-
կելի դասեր, բարոյականներ ուսուցանելոյ. սակայն եր-
գիչն էլ տաղաչափն էլ իւրեանց ջերմ զբացմանց վե՛ն
տպաւորութեանց տակ, ո՛չ սակաւ օգտակար համար-
ուած են հետաքրքիր ցանկացողինը իւրեան պատկանեալ
ազգի, հայրենիքի կրօնի անցեալ պապերի, սիրողի է.
սիրունողի, բարոյական է. թէ պատմաբանական ճաշա-
կին յարմար տիպերը ընծայելով:

Երգերը հին է. նոր ազգաց մեջ մի առաջնորդող
միջոցներ եղել են ամբօխին. լինին դոքա եկեղեցական
է. աշխարհական, սիրոյ է. ատելութեան. բարեկամա-
կան է. չարկամական ոգով շարայարուած. վերջապէս
ունեցել են արդիւնք քարացած սրտերն անգամ մեղմաց-
նելու:

Միջոց է. տեղը խաղաղ է. անվրդով կեանքը— օգ-
նում են մարդոց իւրեանց զգացմունքը արտայայտելու
համար շատ անգամ երգերի միջոցաւ. այսպէս 1883—84
թուականներում, երբ ամենապատիւ Սր. Հայրիկի հրա-

չիրանօր պատիւ ունեցայ վարագայ ժողովաւորաց
դպրոցում ուսուցիչ լինելը այդտեղ ի բիւս մի քանի աշ-
խատասիրութիւնների, պատեհութիւն ունեցայ ի մի հա-
ւաքել իմ հին եւ նոր մի քանի տաղաչափական գը-
րուածք, որոց մէջն է նա եւս նոյն դպրոցի աշակեր-
տաց երկու գրուածքներ. որոց խնդրանօր ընդունեցի իմ
երգերի շարքին:

Թող ներուի ինձ որ այդպէս համբալական մտքե-
րի ընթերցողի ուշադրութիւն եմ խնդրում իմ սրտի,
այսպէս ասած հին եւ նոր կարկտանները շօշափելու
համար:

Որոց բարի ակնարկութիւններ ինձ քաջալերութիւն
համարելով մնումեմ . . .

Գ. Շ.

ԻՄ ԱՆՑԳ

Ի ՀԻՆ—ԲԱՅԱԶԻՏ 1877 ԱՄԻ

Ի՞նչ էր այն ամենասոսկալի պա-
տահար, որոնք զրկեցին ինձ իմ անդ-
րանիկ վաստակներէցս. — հարաւային
ազգաց քուրդ ջէլօների անողորմաբար
ասպատակութիւնք:

1877ին, երբ որոտացին հրացայտ թըն-
դանօթները, այդ թշուառ երկիր հին—
Բայազիտ իւր շրջակայ գիւղերով զա-
ւառներով հրոսակ քուրտերի անողորմ
բարբարոսութեանց և յափշտակու-
թեանց զոհ գնաց, այդ թշուառ դէպ-
քում վշտակեցանք և մենք, նիւթա-
պէս և բարոյապէս վնասուելով հազիւ
հազ մազապուրճ եղայ մահերից:

Գրքերս, գոյքերս և գրութիւններս
իմ երկանցս արդիւնք, քաղաքի առուակ-

ների ջրերի և փողոցների փոշիների երեսով ծրվիկ ծրվիկ պատառոտուած և տարածուած միայն տեսնուեցաւ, հակառակ իմ ցանկութիւններին:

Եւ մի՞թէ կարելի մոռանալ նոցա, մոռանալ շուտ ինչ որ միտք, հոգին ու մարմին մի զգացմունքով արտայայտել են. ոչ ոչ, երբէք ոչ. դա խթան է ինձ համար մի անմոռանալի և անփոխարինելի կորուստ:

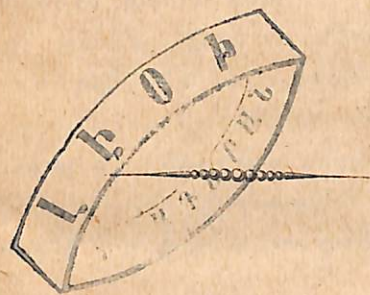
Ահա դարձեալ գրիչ ձեռք առած շարունակեցի իմ սիրելի պարապմունք. գրել և երգել տաղաչափել, որոցմով թեթեւ ինչ սփոփուած կը լինեմ իմ տարագրութեանս մէջ զգացած և կրած վշտերիցս:

Մանկութեանս օրեր ինձ համար քաղցր ժպիտներ ակնարկեցին. օրից օր դէպի լաւն յառաջադիմելոյ ձկտումէի: Ո՛վ կը հեռատեսէր թէ՛ ժամանակ պիտի ընտրէ, որ մի փոքրիկ աշակերտը ուսուցիչ դառնայ, գիրք սիրէ. գրիչ և

գրելը յարգէ. նուիրուել այդ սրբազան պաշտօնին ուսանիլ և ուսուցանել:

Ուրեմն թողնենք հինը, մեր հին աշխատութիւններն, սրտիս այն բազմատեսակ արտայայտութիւններ. դառնամք դէպի նորն, նորն գրելու և նորոգելու, որով իցիւ թէ սփոփիլ, մխիթարիլ, ապրիլ և կեալ պիտանի անդամ սիրելի ազգիս:

Գ. Շ.

ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ ՆԱԶԱՐԵԱՆՅԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ՈՐ ՀԱՆԳԵԱԻ 18 $\frac{2}{26}$ 79

ՄՕՍԿՈՒԱՅ

Որ ի մահուն ննջես այժմ ի քուն հանգիստ,
Հանգիստ ի բազմափառ աշխատութեանցդ.
Այլ չես մեռեալ կենդանիդ. անմահ գործքով
Հայազն ապագայնոցս հայելի դարձութեանց:
Ի քնարո մանկուոց Հայկազարմից
Որ ընդ միշտ գովաբանի անունը ձեր վեհ-
Անմահացօն՝ զքոյդ արարք քրտնաջան.
Յօրհներգուս հայորէիցս կրկնի յարատեւ:
Թէ ցուրտ շերմին մտեր ի կիրճ,
Թէ կեանքիդ ետուր վերջ
Բայց քո անունը պայծառ. մնաց.
Ի ժողովուրդս, ո՛վ Նազարեանց:
Ապա ընկալ հագներգս այս երկտող
Ընկալ դու մեկենաս ուսմանց
Քո բարերար յիշատակին
Նուէր ինչ ի քէն յարգողաց:

1879 Նոր Բայազիտ:

ԱՆՄԵՂ ԳԱՌՆՈՒԿՆԵՐ

Լեռնափեշերի տակով
Որտեղ առատ էր արօտ,
Առտուանց կանուխ շատ շուտով
Կարած էր գառնուկների հօտը:

Մեր հեզ գառնարածը
Փոքրիկ մանկիկ էր ոիրուն.
Դաշտ, ձոր, լեռ վաղ կուտար.
Որին եռ կուտար արիւնը:

Մինչ նա մի բլրի վերեւ
Ապահով էր նոտեր,
Սրինգ իւր ձեռին,
Կերգէր քաղցր երգեր:
Գառները սրնգի ձայնից
Հեզիկ հանդարտ կարածին
Առատ ճարակ կար այդ տեղ,
Ճաշակ կուտար նրանց բերնին:

Յանկարծ թփերի տակից
Դարանակալ մի գաղան.
Գրոհ տուած անդ վաղեց
Նոցա խաղանք շփոթեց:
Գառները ապուշ մնացած
Ոչինչ ընդգէմ չկացին,
Դաղանը սրտի ուղածով
Պասը եփեց ամենքին:

Մինչ փոքրիկ գառնարածը
Սրինգ թողած վաղեց անդ,

Եւ մինչ շները զարթեցան
Դաղանը տեսաւ ամեն բան:
Մէկին տեղ ասեմ հարիւր
Պատառոտեց լափիզօղն
Ոչ մի գառնուկ չթողեց
Առանց վէրքի գիշատօղն:

1875 Վ.ա

ՆՈՐ — ԲԱՅԱԶՏՈՅ «ԽԱՂԱՅ» ԽԱՂ

Դուք սիրում էք «Խաղա» Խաչի
Այն սիզաւէտ ճախճախօւտ.
Բոյսը կանաչ, ջուրը սառնորակ
Իւր կաթիլներ պաղ եւ զուտ:
Ես սիրում եմ մեր Վարազայ
Գալիլէի տեսարան.
Ուր շրջապատ ծրծին ծաղկունք
Որոյ մի տեղ չիք նման:
Դուք սիրում էք Գեօկչի գետակ
Որը կուտայ ձեզ Իշխան ձկներ.
Ես սիրում եմ մեր Վանայ լիճ
Որը կուտայ մեզ լաւ տառեխներ:
Թէ ձեզանում վարդ կը բացուի
Օգոստոսի վերջերում,
Մեզ մօտ քեաֆուր, քիչմիշ վարդեր
Մայիսուայ հետն են քաղվում:
Ինչքան էլնի վարդ սոխակին
Սոխակ վարդին սիրահարէ

1997

Իմ սիրած վարդը իմ հայրենիք
 Շամիրամակերտ մեծ վանն է:
 Դուք կարօտ էք մի անհիւթ
 Կանաչ դեղին ծիրանի.
 Բայց մեր աշխարհ առատութեամբ
 Ամբարէ կարմիր խնձորի.
 Առատ է մեր տանձն ու գեղձ,
 Սալոր կեռաս ու ծիրան.
 Բայց դուք չունէք առատ պտուղք
 Որ ձեր բերնին ճաշակ ասն:
 Ձեր աշունը մեր ձմեռն է
 Եւ ամառը մեր գարուն.
 Եղանակներ մէկը մէկի
 Միշտ կը լինին անյարմար:

ՎԱՆԱՅ ՄԵԾ ՀՐԴԵՀԻՆ ԱՌԹԻԻ 1)

Ի 1 Դեկտ. 1876 ամի.

Ա՛խ հայրենիք թշուառ անտէր,
 Ո՞ր ցաւերով արդեօք մաշիս.
 Եւ ե՞ր վշտերն քեզ բաժին է
 Տարապարտուց որ կը զոհուիս:

Ծանօթ: 1876 դեկտ. 1 Գիշերուայ ժամի 8 ին վան
 քաղաքի շուկաները մօտ հազար երկու հարիւր
 կրպակների տեղական քուրդ և թուրք սրիկանե-
 րից նախ այրուեցան և ապա կողոպտուեցան:

Ա՛խ հայրենիք քո սուրբ կեանքը
 Եւ քո քոյրերն քեզ ակներեւ
 Քո բովանի հարստութիւնդ.
 Որ թշնամոյգը կուր եղեւ
 Քանի՞ քանի անմեղների,
 Որ թափեցին սուրբ արիւնը
 Ծըծեց երկիր եւ երկինքը.
 Մի՞թէ աեսաւ այն ոճիրը:
 Իմ հայրենիք ողբումեմ ես,
 Ողբումեմ քո թշուառութիւնդ.
 Մի՞թէ այդ է ճակատագիրդ
 Զրկողներաց մնաս նկուն:

Անտէր ազգ ո՞ կարեկից
 Լիցի վշտացդ մխիթար
 Քո ողբերի տխուր ձայն
 Միշտ տի մնայ ընդունայն:
 Սիւրբիւր դու որչափ պէտքէ,
 Քեզ պաշտպանէ եէհովայն.
 Կը փչանան քո ոխերիմք
 Շուտ մոռանաս վշտերն այն:

Յանկանումեմ եւ ես յայնժամ
 Դառնալ սիրով քո ծոցում.
 Երգել ազատ ընդ համատիսս.
 Ոյց կարօտիւն եմ մաշվում:
 Ա՛խ հայրենիք իմ վան—աշխարհ
 Իցիւ արդեօք որ սիւրբիս.
 Եւ քո ողբոցդ լիցի դադար,
 Բարօրութեամբ փառաւորիս:

1876 Նոր—Բայազիտ

ԼՈՒՍԻՆ ԵՒ ԻՄ ԿԱՅԱՐԱՆ

Որչափ սիրուն է քո հայացքդ
Որչափ փայլուն քո տեսարան.
Որ պանդխտիս իմ կայարան,
Այսպէս պայծառ առնես լուսին:
Ի նինջ անուրջս թէ շփոթիմ
Ձարթնում ազգմամբ քո շողերիդ
Ինձ մխիթար եւ սփոփիչ
Գու ես յայնժամ աղնիւ լուսին:
Ճառագայթէ պայծառ լուսին,
Միակ մխիթար հէգ պանդխտին.
Բաց թօթափել սրտիս ցաւեր
Որ չմնամ միշտ իյերեր:
Աչքունքս ի գէմդ պշտցրած,
Մեղմիկ հանգարտ քո ընթացից.
Անշամանթաղ լուսուղ փայլուն.
Կը փարատես սուգն իմ սրտից:
Ոհ քանի հեշտ եւ սփոփանք
Սիրտ իմ, միտք իմ հրճուի ի քեւ,
Պանդուխտ տխուր իւր սենեկում
Քեւ իւր ցաւերն է փարատվում:
Դէհ սպասիր պայծառ լուսին.
Մինչ իմ աչերս առնի մրափ.
Յուէ ցայտէ գէպ յիմ երես
Մինչ ես մոնեմ քնոյն վիրաւ:
Թէ կը գնաս կանցնիս յինէն,
Ժտել ժտեմ կրկին քո դարձ.

Թէ կը գնաս գէպ հայրենիք
Առ իմ բարեւս տար սիրելեացս:
Բարեւ յիշէ Գալիլիէին ¹
Բարեւս եւ սէրս տար Աստղկան.
Արդեօք զուարթ եւ անթարշամ ե՞ն
Իմ հայրենի ճոխ բուրաստանք:

1880 Նոր—Բայազետ

ՔՐՏԱՀԱՅԵՐԻ ՊԱՂԱՏԱՆՔ ԱՌՏԷՐ

Մինչեւ ե՞րբ ո՛ր Տէր
Մենք մնամք անտէր.
Ջրկանք թշնամուն
Առցէ մեզ նկուռ:
Մինչեւ ե՞րբ Աստուած,
Սիրտք մեր տրտմազգած
Մնան անսփոփ
Վշտօք վարակած:
Մինչ ե՞րբ Փրկիչ,
Ազգ ապականիչ
Հեղցէ մեր արիւն,
Մահուամբ դառնագոյն:
Մինչեւ ե՞րբ գթած
Աստուած ողորմած

Ծանօթ: Գալիլիա և Աստղիկ լեռներին Վանայ և Վա-
րագայ մենաստանի արեւելեան կողմից զուար-
ճալի սպասավայրերով:

Այցելու լիցիս,
 Հէգ քրտահայերիս:
 Դատեա՛ զայնոսիկ
 Լեր մեզ զօրալիզ.
 Մարտիր ընդ ոսոխս:
 Մեզ պահողաց ոխս:
 Զմէ զի՞ դարձուցանես.
 Գթառատ երեսդ,
 Ի քեզ եմք անկեալ
 Քեզ ապաստանեալ:
 Նենգաւորք եւ հէգք
 Ազգն արիւնահեղ
 Մինչեւ ե՞րբ կացցէ
 Զայրին կեղեքէ:
 Առ սուր եւ զասպարդ
 Անյաղթ փրկութեանդ.
 Արի՛ մեզ օգնել.
 Բաւ է, Տէր, յամել:
 Ծառէ քոյդ արեւն
 Փարատին ամպերն.
 Պարզէ յաղթական
 Աղեղն հաշտութեան:
 Բաւ այս գառազիղ.
 Դադ արա ուղիղ.
 Զերձ անտերունջ քո հօդ.
 Մեզ ծառէ աւօտ (առաւօտ)
 Այց արա՛
 Դու Տէր Սոքալօփդ:

1876- Շատախ

ԱՆՏԷՐ ՈՐԲԻԿՆԵՐ.

Աշունքուայ էն վերջերում
 Ժամի դռնումն էր կանգնած.
 Մի մանկամարդ կին արմատ
 Ծնօղը չորս հինգ որդկերանց:
 Հագին ուէր մի զպուն (վերարկու)
 Հարիւր տեղից գըզգըզուած
 Եւ ուս ոսկր իւր մարմնոյն
 Ծակոտինքից դուրս թռած:
 Իսկ նորա որբ զաւակունք
 Պլլուած հին շապիկում.
 Ոտերնից մինչ սրունգ
 Լերկ մարմնով դողդողում:
 Սքաւլայրի մեծ դռնից
 Ներս դուրս արօղաց.
 Զեռք էր մեկնում ամօթով
 Կարեկցութիւն իւր վշտաց:
 Հարիւրից տասը միայն
 Խղճահարուած նայումէր.
 Եւ նորա գանձանակին
 Մի սեւ փող ձգումէր:
 «Ո՞վ պարօնների ազաներ»
 «Գթացէ՛ք մեզ վրայ».
 «Զաւկըներինս ո՞րն ուղէք»
 «Զեզ կ'տամ, անխնայ»:
 «Ոչ տէր ունեմ տիրական»
 «Ոչ ապրուստ օրական»

«Դոցա հայրը շատ վաղուց»

«Մտեր է խոր գերեզման»:

«Մեր գեղի քուրտ Թամոն»

«Խլեց մեղնից խուփ արօր»:

«Նոցա հետ գամշուկներ»

«Տարաւ, պարպեց ցորնի հոր»

«Իմ մարդ՝ դոցա հայր»:

«Էն սաստիկ կսկիծէն»

«Զկարաց համբերել»:

«Անիրաւի զրկանքէն»: . . .

Ո՛չ ով ուշք տուեց

Թշուառ արարածին

Հարիւրէն տասը միայն

Գլխացին այս խղճին:

Ամբողջ գումարածը

Եղաւ հինգ զուրուշ:

Այդ ոչինչ էր, որբերաց

Մատաղ կեանքին բերել ուշք:

Մայրը բռնեց ձեռքերից

Ընկաւ փողոցներում

Մէկի դռնից չոր սեւ հաց

Միւսից հինը էր ստանում:

Գիշերուայ տեղն էր խոնաւ

Զունէին վերմակ ինչ

Որ նոցա լերկ մարմնոյն

Լինէր ծածկիչ:

Զտեւեց մի ամիս,

Հիւանդացան ամէնքը:

Անմաս անբաժին

Մեռան այս հէգը:

Այսպէս՝ ահա աշխարհի

Տխուր, ուրախ շրջանում

Շաա անտէր որբիկներ

Ի զուր փճանում:

Թէ մեզ լինի որբանոց

Պատասպարան Թշուառից

Նոքա կազատուին

Ամէն զրկանքից:

1883 ի Վաշ

ԾՆՆԴԱՎԱՅՐ ԵՐԿԻՐ

Հայ պատանի գանգրահեր,

Սիրուն աչերդ ինձ դարձուր

Քոյդ անձկարեօք սիրատուչոր:

Հալվիմ մաշվիմ օրէց օր:

Ես քեզ ծնող հայրենիքն եմ,

Քաջ պապերիդ օրօրօն:

Իմ ծոցումս առին հանգիստ

Տրդատ, Վարդան եւ Վահան:

Մի վարանիր աստանդական

Թափառական 'ի սար ձոր:

Կաց հաստատուն 'ի հայրենիք

Ուր կան նախնիքն բիւրաւսր:

1879 Նոր Բայազիտ:

ԳՐԱԽՈՒՄՆ ՀԻՆ—ԲԱՅԱԶՏՈՅ

Ի 18 ԱԼԵՐԻԷ 1877

Ձարթիւր գողոյիդ ի քնոյդ նիրհմանէն
 Քեզ կեանս պարգեւեց երկնից Տէր Որէնն
 Պատուէ քօղդ սգոյ մասամբն համօրէն
 Ընդ առաջ փութայ տենչենք փափագմամբ
 Օրհնել զԱզատիչդ երգօք քաղցրութեամբ:
 Կեցցէ լիազօր Կայսրն Աղէքսանդր-
 Փառքն յաւերժացի փառօք մշտափառ:
 Ձերթ արեգական կապուտակ երկնի,
 Փարատեաց զմէնջ զմութ գիշերի.
 Պարզեաց հովանին թորգոմեան ազգի:
 Բարձրացի փառօքն արդարութեան,
 Անուն Կայսերին միշտ եւ յաւիտեան:
 Կեցցէ լիազօր Կայսրն Աղէքսանդր,
 Փառքն յաւերժացի փառօք մշտափառ:
 Կարգադիր զօրաց քաջայայլթ բանակ,
 Ախոյեան զինուորք եւ քաջ զօրականք.
 Ահարկու արար թշնամոյն մարտակ:
 Շառաչիւն զինուոյ քաջ հետեւտկաց.
 Հեղձան ի փոշի զօրքն թշնամեաց:
 Կեցցէ գեներալ Տէր Ղուկասով
 Կեցցէ անյոտանգ մեծի բանակովն:
 Եւ զաւագանիոն Խեծի բանակին
 Յաւելցին ի շուք ի համբաւ բարին.
 Փայլեսցի պատիւն եւ գեր քան զարփին:
 Կեցցեն եւ կեցցեն բանակք ռուսական
 Կեցցեն ախոյեանք քաջ եւ յաղթական:

Փայլեսցի նշան խաչին զօրութեան,
 Փայլեսցի դրօշն միշտ եւ յաւիտեան:
 Կեցցէ Վեհափառ Կայսն Աղէքսանդր
 Փառքն յաւերժացի փառօք մշտափառ:

Ծանօթ. Այս երգը երգեցին տեղոյն Արամեան ռուսում:
 Նարանի աշակերտք ռուսաց զօրաց Հին Բայա-
 զէտ գրաման օր:

ՊԱՆԴՈՒԹՅԻ ՍԵՒ ՎԻՃԱԿ:

Ինչո՞ւ այսպէս տարագիր
 Իմ հայրենի աշխարհից.
 Ինչո՞ւ այսպէս տարաբնակ,
 Տի վշտանայ իմ վիճակ:
 Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ ասած ինձ
 Ով իմ բախտ եւ Աստղիկ.
 Թողեալ զտուն հայրենիք,
 Աստ անդական երբրիմ.
 Ո՞վ են այն հրէշք չար գազանք,
 Ձեռք աւերիչք եւ դաժանք.
 Մերթ սպառնան հուր եւ սուր,
 Մերթ աւար առումն մեր կենաց:
 Ինչ զգացում որ կրես
 Պիտի խեղդես սրտիդ մէջ,
 Մեր տեւական զրկանքին,
 Զ'կայ երբէք դադար վերջ:
 Քրդերի ահ ու դողն
 Ամէնին սարսափ ձգեց

Խանձարուրիս մէջէն

Ինձ էլ տարագրեց:

1878 Նոր Բայազետ:

ՇՆՈՐՀԱԽՈՐՈՒԹԻՒՆ

Նոր տարոյ «Մարդասիրական» Ընկ.

Նոր — Բայազետոյ Հոգևոր երկսեռ
ղպրոցի.

Պայծառ տյսօր մեզ կերելի

երկնից կամար կապուտակ.

Պայծառ բնութիւն համատարած,

Յերկնից ժպտէ եւ լուսնեակ:

Եհաս ժամ բարի

Ձեր շնորհաւորել

Նոր օր նոր տարի:

Կեցցէ միութիւն

«Մարդասիրական»

Նոր ընկերութեան:

Տարուց ի տարս ներքողեսցի

Ձեր սուրբ արարք պատուարժանիք

Որ մանկուոյն հայրենետց

Եղէք պաշտպան զօրավիգ:

Կեցցէ միութիւն

«Մարդասիրական»

Նոր ընկերութեան:

Ի սուրբ քնար հայոց մանկանց

Գովաբանի անուն ձեր զեհ:

Եւ սիրտք նոցա որ բարախին,

Ուրախ ժամոյս այս պատեհ:

Օն դուք մանկունք որ Դեղամեան

Ի ձեր հնչիւն քաղցրաբարբառ.

Օն փութացէք օն երգեցէք

Բարերարաց ամ երկար:

Կեցցէ միութիւն

«Մարդասիրական»

Նոր ընկերութեան:

Ի 1 Յունուարի 1880

ԻՄ ԱՌԱՋԻՆ ԱՆՀԱՄԵՄԱՏ ՍԵՐ.

Թռար, հանգեար իմ սիրոյս հատոր,

Թռար գնացիր իմ սրտիս կտոր.

Դէպի ո՞ւր դու այդպէս արագ:

Սրացար դէպ յեթեր ի կեանս երկնաւոր:

Մի ծաղկով բացուած

Թառամեցար իսկոյն

Տհաս բախտիդ

Իրիթան իմ հոգոյն:

Երկնից մետուխփեան սիրեցեր կայան:

Սիրեցեր կայան, սրբոց իջեւան,

Անգ հրճուել, պարիլ ցնծալ

Ընդ դասս քրիստոսաղնեան:

Ապա աշկունքս հարեր արտօսր,

Ջրոյդ յիշատակս մտաբերել.

Գալ եւ շուրջ գերեզմանաւդ.

Ողբալ, սգալ եղերգել:

Անմոռացօն մնաց ինձ մօտ

Քաղցրաբարբառ քո լեզու

Մերթ միայնակ վիճակիս.

Լիցի մխիթար այցելու:

Ի յուշ կան եւ քո արարքդ.

Բարոյականի մշակ սիրահար.

Ինձ ոչ երբէք անմոռացօն

Որ թողեր յիշել անդադար:

Ապա ես քոյդ կարօտով

Պիտի մնամ պիտի երգեմ

Իմ մնացեալ օրերով

Իմ երգասու քնարով:

26 օգոստ. 1879 Հին Բայազետ

ԱՐԻՍՏՈՂՈՄԻ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԻՒՆ

Որդի ու ընդգնեալ ժպրհիցէ հակառակ ծնօղին,

Հալածական 'ի սար 'ի ձոր իւր ապաստան գտանի.

Ապստամբաւն Արիստղոմ մտաբերէ ապերախտն

Տապալել հայրն ի գահից կենդանոյն գահալիւծել:

Իմանայիմ յանապատի գան Լեգէօնքն Աստուածեան

Ճակատ կանգնին ախոյեան զօրքն Աստուածահօրն.

Ուր Դաւիթ բաժանէ զզօրս յերիս գունդս,

Իւր զօրավարքն կանգնին Յովսէփ Արիս եւ Եթթիս:

Խաղան գնան, շարժին զօրքն եւ զօրավարք:

Ահեղ ճակատամարդ տալ ընդ որդոյն ստահակ.

Հայրն գթառատ ճիշ արձակէր ի հետուստ.

Ժառել ժտէր խնայել կենաց Արիստղոմայ:

Գան հասանին եւ գունդք ապստամբին,

Հանդիպին միմեանց մերձ Եփրեմեան անտառի,

Եղբայրը սպառնայ զրաւել կեանք եղբօր:

Սուր հարազատին զհարազատն առնէ տապաստ:

Ճայթիւքն աղեղանց յօրս տան ճոնչիւն.

Երկու ազգ, երկու եղբարք մարտնչին ահեղապէս:

Բանակ ապստամբին յետս ընդկրունկս տայ փա.

խուստ.

Ամթապարտ զէնքն ու զրահ թողուն ի դաշտի:

Մինչ մտրակէր Արիստղոմ զիւր ջորին

Շտապէր տալ փախուստ յանտառի.

Գանգուրք հայրադաւին խճճին զփայտէն:

Զերթ կախաղանէ երկարանայր պատանին ժպիրհ:

Եւ Յովսէփ ընդ այս տեսիլ յոյժ ցնծացեալ:

Հրամայէր զէնաւորին նետահարել զթշուառն.

Աերջանայր պատերազմ, փողք հանգստեան զօ.

ղանջէին:

Բանակն Իսրայէլի հրճուէր ընդ այս յաղթութիւն:

Դի պատանոյն անդ յանտառի պարարէին

Ծածկէին կոյտ քարամբ անտառային:

Արքայ Դաւիթ մինչ մնայր Ելիցն պատերազմի:

Գուժ մահուն իւրոյ որդոյն առնէր յանկարծ.

Համակեալ ի սուգ անկանէր ի մենարան.

Զեռն ի ծնօդ ոչք արտասուօք հարեալ սգով:

Ողբայր կականալի եւ սրտին թառաջն էր:

«Արիստղոմ Արիստղոմ, որդեակ իմ Արիստղոմ»:

«Ես փոխան քո, մահ ինձ փոխան քեզ»:

«Արիստղոմ, որդեակ իմ Արիստղոմ»:

Ի 28 Ապրիլ 1881 Նոր Բայազետ.

ԳԻՇԵՐ ՍԵՒ ԳԻՇԵՐ

Կոտորած Հին Բայազադոյ

Ի 12 Յուլիսի 1877

Ով գիշեր գիշեր տխուր

Ողբ աղաղակ է քո մէջ.

Զրկանք լլկանք մի վայնասուն

Ահա պատեց ամենուն:

Ինչո՞ւ լուսին ո՛հ քո գէմքդ

Տխուր դիմօք սգօղես.

Ինչո՞ւ այդպէս դառնագին

Քո պտոյտներդ ոլորես:

Կաց դու վայրիկ մ'ի համբեր

Վշտագնելոյս լեր ընկեր.

Յաւած սրտիս սգակիր

Զքեզ ընկեր գտի ժիր:

Յայտէ լուսին քոյդ լուսին

Զի լոյս լիցի թշուառին

Յանիրաւաց երկիւղէն

Գոցէ իւր տեղն ապաւէն:

Դիդեմք լուսին թէ որ ինչ

Գայ թշուառին ի վերայ.

Վկայ լինել յապագայս

Ո՞ր անիրաւն առնէ զայս:

Դարուց ի դարս չէ տեսներ

Ոչ պատմութեան կայ ի գիր,

Թէ Բայազիտ այս բաժակ,

Բաժակ մահու էր որ արբ:

Ահա խուժան մի ամբօխ,

Գրոհ տուին միախուռն.

Սուին սուտերն ի ձեռին

Յաւիշտակեն կեանք հային:

Կեանք որ չորս օր ի յողք կոծ

Տեսաւ զգաց շատ ցաւոց.

Ահա վերջին այս գիշեր.

Իսպառ իսպառ զրաւեր:

Ոչ թէ արծաթ եւ ոսկի,

Ե գոցա չար նպատակ,

Այլ ծարաւիք հայ արեան

Սուրերաց ճարակ կուտան:

Լուսին այս ինչ տեսարան,

Ոհ խիստ ցաւոց է վայրկեան.

Գոռուն գոչին բաց թողումք

Թող չտեսնէ մեր աչկունք:

Մինք չտեսնէ միւսը կը տեսնէ,

Վշտեր վշտաց յաջորդ են,

Զրոց առուակը են կարմրեր,

Զի աստ մարդ են յոշոտեր:

Այ՛ո Ծովիկ եւ Մարիամ

Այն թշուառիկ հարս կեսուր.

Մեծ առուակին զինեցին

Ի բաց թողին դնացին.

Դիդէ լուսին այն ինչ ձայն,

Խոր ի խորոց կականէ.

Մի պատկառոտ օրիորդ,
Հա վիրաւոր կայ ի տան:
 Գնանք ի տանց խոռոչներ,
 Կան վիրաւոր շատ դիեր.
 Կտտամահ սպանուած,
 Դեռ կը հեծեն թշուառներ:
Ընկեր ընկերով վերայ,
Կան թալկացած սւշաթափ.
Թօշնած, ցամքած ի կենաց
Շատ կարօտներ են թողած:
 Ապա մեր սուրբ տաճարներ,
 Սուրբ անօթներ մեր անգին.
 Խորան, սեղան դաբերայք
 Պղծագործեց թշնամին:
Ապա այն ի՞նչ . . . սպանգարան
Որ շատ հայոց է աւագան.
Երկոտասանք մի կարգի,
Սրէ անցուց թշնամին:
 Լոյս տուր լուսին դիգեմք այս
 Ո՞ք են այս հայ նահատակք.
 Ո՞հ պարթեւազ Ռշտունին¹⁾,
 Եւ հարազատ իւր որդին:
Աւաղ քստմնին իմ ոսկերք,
Գնամք գնամք ո՞վ ընկեր.

Ծանօթ.: Ռշտունցի Խաչատուր իւր որդով և տաս ու-
րիշ հայերով մէկ տեղ ջէյոները մի փոռա-
տնու՝ կապած սիւնների և այնպէս չարաչար
սպանել էին:

Երկինք վկայ անբարբառ
Յաւիտենից կացցէ դար:
 Վրէժինդիր այս արեանց
 Նա է արդար դատաւոր.
 Նա ցաւակից մեր ցաւոց,
 Թող բողոքէ ահեղ օրն:
Հրեշտակդ հայոց բաղտ հայոց,
Գուք որ լռիկ ունկնդիր.
Առէք այս կոծ աղաղակ
Տարէք ոլորտս տիեզերաց:
 Ասէք թէ անմեղ Բայազիտ,
 Անիրաւի այս զրկսնք
 Իւր դարաւոր ոսոխէն
 Կրեց եղեւ նահատակ:

Ի 25 Յունիսի 1877 Հին Բայազետ

ՅԻՇԱՏԱԿԻ

Մամիկոնեանց քաջ նահատակների

ԳԱՐԵԳԻՆ

Նախաշաւիղ առաքինեաց
Սուրբ Նախարարն պատանի.
Յառաջեալ յամենեցունց
Պատասխանէր ցասուչելոյն:
 Յառաջադէմն Գարեգին
 Սաւառնեալ արագապէս.

Ե՛հաս յերկինս առ տարփալին
Ետ զաւետիս հօրն հաւատոյ:

ՎԱՐԴԱՆ

Արիացեալն ի քաջ արանց
Վե՛հ կորովին Մամիկոնեանց
Գունդօ աղանեաց խաչիւ կարգէր
Դէմ՝ ճակատու վատ սասանեանց:

Վարդանն անձնանուէր

Վարդ անուն ժառանգելով

Վարդապոյն արեամբ իւրով

Պարծանք եղեւ եկեղեցւոյ:

ԽՈՐԷՆ ԽՈՐԽՈՒՈՒՆԻ.

Խորախորհուրդ քաջ շառաւիղն,

Խորհէր ի միտս իւր սրբասէր.

Վկայ լինել Տեառն Յիսուսի

Եւ ընդունել զկեանս անլերջ:

Խորէնն Խորխոռունի

Քաջութեամբ նահատակեալ

Յաղթելով նախաչարին

Վկայ եղեւ խաչեցելոյն:

ԱՐՏԱԿ.

Զարմանազգանչ յաղթող վկայն

Քաջ նորատի երիտասարդ

Առեալ նիզակ խաչադրօշ

Զինու վառեալ սիրով հոգոյն:

Արտակն Պալունեան

Անկեալ ի դաշտն Աւարայրի:

Ս. պսակին վառեալ յուսով,

Զխնայեաց քաջ հասակին:

ՏԱՃԱՏ

Առաքինի սուրբ նահատակն,

Սիրով մղեալ ի պատերազմ.

Վասն ուխտին եկեղեցւոյ,

Ի մարտ դիմէր ընդդէմ չարին:

Տաճատ զարմանալի

Տաճար եղեւ երրորդութեան,

Եւ ընկալաւ զՓրափիոն.

Փառաց պսակ իւր յաղթութեան:

ՆԵՐՍԵՆ

Քաջատոհմիկ չքնաղ հօկայն

Իբրեւ հնոց սիրով կիզեալ

Գետնատարած փռեալ մնայր

Ի սիրոյն սուրբ խորանաց:

Ներսէ՛հ քաջբերունի

Այգի եղեւ տեառն զօրութեանց

Զարթարեցաւ անմահ ծաղկամբ

Ըստ հաւատոյն պսակեցաւ:

ԱՐՍԷՆ

Քաջ շառաւիղն Թորգոմայ

Պանծալի վկայն արդար.

Յանկայեալ թագին փառաց
Մրցանակին իւր յաղթութեան,
Յանկային արին Արսէն
Որ սիրովն հայրենեայ,
Զոհ եղեւ սիրով սրբեան
Խորան եղեւ երրորդութեան:

ՀՄԱՅՆԱԿ,

Արիապանձ քաջն դիմակսեան
Որ իմաստուն շնորհիւ լցեալ.
Զրահաւորեալ զինու հոգոյն,
Կիմէր ի մահ յօժարութեամբ:
Հմայեակ ազնիւ բողբոջ.
Զքաջ անուն յերկրի թողեալ
Լինէր ընծայ հանդիսագրին
Կատարելով ի փառս ուխտին:

ՎԱՀԱՆ

Պանծալի սուրբ նահատակն
Վահանաւ հոգոյն փառեալ
Ընդդէմ սեւագնդին,
Յամսթ առնէր զիւր ախոյեանն:
Վահանն մանկագոյն
Որ ի տոհմէն էր Գնսւնեանց
Սիրով ընկալ լինել վկայ,
Խաչաչարչար սուրբ փեսային:

ՆԱՀԱՏԱԿՔ

Այս ախոյեանք ընդդէմ չարին
Սիրով մղեալ ի պատերազմ

Վասն ուխտին եկեղեցւոյ,
Ետուն զանձինս սիրով ի մահ:
Քաջ շուռաւիղքն Վարդանեանք
Որք միանգամ չոգան ի մարտ
Վարդապետի զօրաւորաւն
Պսակեցան հանդիսագրէն:

1865 Ի Վան

ՈՂՋՈՅՆ ՀԱՅՐԵՆԵԱՅ

Ողջոյն տուէք իմ հայրենեայ
Կիսակործան տաճարներուն
Ողջոյն տուէք աւերակայ
Արարատեան գաւառներուն:
Ողջոյն տուէք պանդուխտ հայուն
Թշուառ հայուն չուառ հայուն
Ոհ ձեռք տուէք սհ սիրտ տուէք
Ուսում տուէք ամեն հայուն:
Ողջոյն տուէք Աւարայրի
Արիւնաներկ սուրբ վայրերուն.
Ողջոյն տուէք տխուր լուսնի
Որ լացն է սեւ շիրիմներուն:
Ողջոյն տուէք ի խոր իջած
Արքայական պալատներուն
Ողջոյն տուէք գետնատարած.
Սրբոց ամբիժ մասունքներուն:
Ողջոյն տուէք ոլոր մոլոր
Պղտոր բոլոր գետակներուն

Ողջոյն տուէք արիւնաներկ

Աղիւնդի աղբիւրներուն:

Ողջոյն ծաղկանց դուք խումբ ի խումբ

Որք չեն թողնա՞ծ մէջ հովտերուն:

Ուր հայ սոխակ թուփէ ի թուփ

Կեանք կրխնդրէ իւր վարդերուն:

Ողջոյն տուէք իմ գրախտի

Տերեւաթափ պարտէզներուն:

Ուր ծածկի սէր արեւ պահի

Փառք մեր հայոց Աստուածներուն:

1866 Հին—Բայազետ

ԳԱՂԹԱԿԱՆԻ ԵՐԴ.

Երբ տանէ տուն լինեմ ընկած,

Ծարաւ նօթի եւ անտերունջ.

Մի մերժեր ինձ եւ այլայլած

Մի՛ հեռացիր.

Ինձ օգնէ ու՛ր դու հայ,

Ես հայ եմ անբաղդ.

Տառապեալ քո եղբայր:

Երբեմն ես էլ ունէի տուն

Մեր գեղի մէջ նաեւ անուն

Մի անարգեր եւ սրտնեղած

Մի հեռացիր. եւ այլն

Երբ աւերիչ կռիւ բացուեց

Ձէլալէիտդին մեր տուն քանդեց,

Մի՛ զարհուրիր եւ բարկացած

Մի՛ հեռացիր, այլ խղճայ: եւ այլն

Մեր տուն ու տեղ գերի վարեց

Մեզ շատերիցս էլ կոտորեց.

Մի՛ ատեր մեզ եւ զայրացած

Մի՛ հեռացիր: եւ այլն

Կանաչ արտերը փճացրեց

Իսկ եղածները այրեց մրկեց,

Մի՛ անպատուեր եւ դառնացած:

Մի՛ հեռացիր.

Կարեկցիր: եւ այլն

Այժմ ընկած օտար երկիր

Հաց եմ մուրում դու կարեկցիր.

Մի՛ մերժեր ինձ եւ վշտացած

Մի՛ հեռացիր, այլ օգնէ: եւ այլն

Անօթի են Մրտօն Նիկօն

Կիրօն, Կարօն, Ներօն Սրգէն.

Իմ ճժուկներ են այդ ամէն

Մի՛ զայրացիր, չունին մայր,

Սպանիր կամ գթա ու՛ր դու հայ

Ես հայ եմ անբախտ

Տառապեալ քո եղբայր:

1877-ի Ռուս Թուրքական պատերազմին

Ցաւակից ՈՖն.

ԱՌ ՍԷՐՆ ՄԱՅՐԵՆԻ.

Ի քեզ մայրիկ սիրտ իմ հրճուի,

Ի քեզ հանգչի ամենայն

Ոչինչ յօտարս ինձ ցանկալի
Քան զայդ անուն սրբազան.

Բա, հին աւուրց իտնթ ինչ բաղկաց
Ուր իբր մանուկ սիրեցայ.
Է՛ր, ասա ինձ յինէն ի բաց
Զրկայ ի վայրս հայրենեաց.

Ահա մնամ ողջոյն քեզ շատ.
Կացից դեռ աստ յարակայ
Կացից որքան մայրդ խանթակաթ
Լուռ ողջունէ Հայրենեաց:

Ոստանիկ ի Փարիզ.

ՔՐԴԱՀԱՅԻ ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԻԻՐ ԵՐԳ.

Իմ կեանքում ոչ մի օր
Զկայ այնքան ցանկալի,
Քանի մեր կոյս աղջկերք
Դաժան քրդին է գերի

Մեր կեանքում ոչ մի օր
Մեզ չիք խնդում եւ հրճուանք,
Երբ կը տեսնեմք զրկող ձեռք
Հային կտայ տառապանք:

Մեր կեանքում չեմք ուրախ
Եւ ոչ վայելք կը սիրեմք
Երբ ամէնքս սեւ սգով
Սգողարկուած կը տեսնեմք:

Մեր կեանքում չիք հանգիստ
Երբ մեր վառտակք այլք կուտեն,

Ճակտից հոսած քրտանց, արդիւնք
Քրդի ամբարք կը լեցնեն:

Հայի համար մեզ համար,
Միայն այն օր է ուրախ,
Երբ կը դադրին ցօղած արցունք
Սրտէն կելնէ քրդի ախն:

1883 Վաշ

ԻՂԶ ՍՐՏԻՍ

Առ խանձարուրն իմ Վասպուրական
աշխարհ և որ ինմա ծաղկաւէտ լեառն
Վարազայ:

Որ յամպածրարն Արարատայ լերին պահիս ո' Արծուիկ,
Առ քեզ կարգայ նժդեհս ակնարկ տուր պանդխտիս.
Քեզ սուրհանդակ օգնարիկ յղեմ իմ յաշխարհն
Զերթ հրեշտակ առ և տար ողջոյնս կարօտանաց:

Արագահաս իբրու զՏօվ վերասլացիր ով Արծիւ.
Թռիր ապա թռչիր ի բարձրագիտակն Վարազայ.
Եւ անտի ձայն տուր իմ նազելի մտերմեաց,
Ողջունել զիմ սիրելիսն ողջունիւ կարօտանաց:

Ապա առ զիմ սէրն խանդողագին ջերմ սիրով
Տար և տուր մենաստանին զարմանաքանչն Վարազայ,
Ընդ ներքեւ նորին սիրուն և աշխարհին հայրենեացս
Մտերմեացն իմ սիրելի որոց սիրովք վառեալ եմ աստ:

Սրաիւ կարօտալից երգեմ զլեառն ծաղկաւիթիթ
Գալիլէի և Աստղիկան ղյց հազուադիւտ են տեսարանք:

Եւ ընդ նոցին հանգունատիպ իմ հայրենի ճոխ բու-
րաստանք.

Զայդեստանս ասեմ վուարճ վայրիկք դրախտանմանք.
Ովո՞ առեալ և զիս տարցէ ի ծաղկատեղ այն վայրին,
Գէնժ վայրկեան մի ժամադիր ընուցում իմ իղձ կա-
րօտանաց

Ուր համասփիւռ ծաւալի հոտն պերճ ծաղկանց
Որ բնութեան են պարզեք գեղազարդեալ շուրջ Վա
րագայ:

Քանի՜ քաղցր է ինձ յիշել զմանկական մեր արարք,
Քանի՜ քաղցր զպարագայսն յուշ ածել որ անցին ընդ
մեօք.

Ընդ համատիսս որ ջերմ սիրով կարօտ եմ նոցին
տեսուն,

Որ ընդ նոսին ազատագնեայ ճոխ ճեմէաք վայրիկ սիրուն:

Լերինք, ուր համբակօքս առնէի պար աստի անդ
թռչոտելով

Լերինք, ուր բուրումն զուարթ ծաղկանց ընուն զքիմս
զբօսասիրին.

Լերինք, որ գեղեցիկ շնչեաց զկենաց մեր աճման օդ,
Ո՛հ այժմոյս ի բացուստ շնչէ և վառէ զիս շնչել երգօք:

Վայրս իւղաթարմ, ուր միտք մեր երեխայրի աճեցան,
Վայրս, ուր իբր գառ անմեղ բառաչէաք անուշ ձայնիւ:
Ովո՞ առեալ որ զիս տարցէ ի վեհափայրս ս. առճարաց
Եօթնեակ ս. խորանաց երկրպագել և տալ համբոյր,
Եւ ի սօսասարասն ի մէնջ սրահին աղօթելով հանել
նուագ:

Ուր երբեմն զերթ աղանի մրմնջէի ընդ համատիսս:
Տենչիւք սրտի որ փափագիմ սուրբ տեսութեան
Որ ահա սէր խանթակաթ զիս բորբոքէ նուագել զփառսն:

Մինչ մայիսին գայ ժամանակ, բնութիւն պատուէ
զգօղն:

Մինչ փափկանայ երկրագունդ, բանին հոգոյն դրունք:

Յետս ընդ կրունկ դառնայ ձմուն, թանձրամածք հա-
լին ի բաց.

Գարնանայնոյ զեփուռն շնչէ և հարաւ տայ իւր հով,
Զինչ գոյն գգոյն պատի զիւրեւ այս լեռուն ծաղկաւետ,
Ծլին ծաղկին, փթթին կանաչագեղք յեղերս աղբե-
րակաց:

Զի՞ հեշտալի ձայնք սահանաց, որ խոխոջուն գնան
առուակք

Դարիւ դարիւ ծածանին տերեք խիտ խիտ ծաղկանց.

Պաղորակ ի ձիւնէն ծործորան ջուրք:

Ազատագնեայց ընուն զպապակ զովանան տապ նոցա
սրտից:

Շիկորակ և վարմրաթայր կարմիր կակաշ հրապուրիչ
Որ երփն երփ բացուին թերթեր ծիրանագոյն զգեստա-
ւորեալ:

Եւ կապտագեղն որ թագուհի է համայն ծաղկանց,
Զգենեբրուկն ասեմ սիրուն ի մարգագետինս իւր խան-
ձարուր:

Խիտ օրէն և բարձրագէմ ծրլի ծաղկի ի ձախճախուստ,
Ուր արմատով իւր պարպատէ խողովուն ջուրք զղզը-
ղալով:

Ա՛խ, Ապարանջան որ սրբահոս են քոյդ փտակք,
Համեղակ կաթնանման ջրոյդ պապակի պասքեալ շրը-
թունս:

Գու նախնի ազատագնեայց աղբիւր ես վեհազնէից
Ոյրդ ի վրայ բազմին խոնջեալք երբ գնան ի Գալիլիա,
Զովանան ի քրտանց հոսեցելոյ հանգչին զբողոքիւքդ,
Զշիշս ըմբելեաց եղեալ ի ջուրս նախերգանք առնեն
երգոց:

Այո, դու դադր հրաշագան որ հազուադիւս ես յա-
րարածս:

Եգեմայնոյ բերեալ տիպար նախաստեղծիցն ճեմարան,
Թէև անդ անմահ աղբերք Փեսօֆն, Գեհօֆն, Եփրատ
Տիգրիս:

Այլ ի քեզ յորդ վտակաց և բազմաթիւ են քոյր
 ահուներ,
 Լեռնն, ոչ միայն մարմնաւորօք պանծայ ի մէնջ հա-
 մայն լերինս,
 Այլ փառօքն հոգեւոր որ յերկնից փայլեաց ի քեզ
 Լոյս, որ պարպատեաց ընդարձակ համայն զվայրս,
 Ի գագաթանդ գանձ աշխարհի քառաթեւին ընկալաւ մաս
 Ոյր առթիւ ունիք հրեղէնք զբոլորեքումբ լուսափայլեաց,
 Ի լուսոյն Աստուածեղէն զեկուցեալ ողջ Աստուծաւ-
 կան.
 Ի տենչալոյդ տեսեալ զհրաշ, 'ի տես փութաց և Աւորդ
 պատրիկ,
 Իդձ ի տոչոր եօթնեակ խորանք հիմնեցին զքոյր բոլոր,
 Որպանծաս ի մէնջ համայն մենաստանացն Անակերտի,
 Ասպնջական ի քեզ մնաց հրեշտակակենցաղ հայրն
 Թօթիկ,
 Ընդ Հովբելիա աշակերտին մշաամուռնչ գոլ օրհնեքգու.
 Եւ ընդ նոցին օրինակաւ խստակրօն սուրբ ճգնաւորք,
 Կացին մնացին բազում ամօք կրօնասէր հարք վարդա-
 պետք,
 Այլ աւաղ, զի ի նոցին ճգնավայրից միայն մնան սուրբ
 աւերակք,
 Ապա ո՛ր իցես ո պանդուխտ, որ ջերմ սիրով եր-
 կիցս անգամ,
 Ի գլուխ լերինն ելեր, ետուր համբոյր պատանտեղին,
 Սուրբ նախանձն վեհավայրից դրդէ զմանկտին Աս-
 պուրական
 Երամ երամ դիմեն բազմիւ ի լեռն հրաշազարթ,
 Նախ ի ստորին մենաստանի հիւրնկալին և տան համ-
 բոյր
 Ընդ այգոյն դիմեն բազմիւ ի բուրաստանս վանքաբոլոր,
 Ներքեւ ծառոց վրանանման ապակազմեն խորտիկ սեղան.
 Քաղցր զեփուռն Արագայ շնչեն և պարեն պար
 բոլորեալ,

Ոմն աստի և ոմն անախ տոփեն տրոփեն ատրճանակք,
 Գոռուն գոչիւն տան արձագանք լերինք և քարանձաւք,
 Կան և համբակք որք մեղմանուշ երգեն զտաղս սըր-
 տաճմիկ
 Ընդ կրկնչիւն վտակացն խողովան և նոցին դայլակք,
 Ոհ իցիւ թէ Երծաւիկ և զիւ ընդ քեզ առեալ գնայիր,
 Ի նոցին յայնմ հրճուանաց լինել և ինձ ուրախակից,
 Երանի էր ինձ յայնժամ այն բախդին արժանացեալ
 Տեսարանացն հայրենի ելնէի զբօս ընկերակցօքս,
 Երախան երախան աղբերակացն ի գլուխ բազմեալ
 Երգէի ընդ համատիսս և ճեմ առեալ զուարթանայի,
 Եւ ապա վազվազելով յառապարս և յաւազուտս,
 Կթէի զխաւարծիլս զովացուցիչ պապակ շրթանցս,
 Եւ գոյնզգոյն անտի ծաղկոնց փունձ հիւսէի շքեղ շքեղ
 Ի դարձիս իբրու ընծայ տայի պարգև իմ սիրելեացս,
 Ե՛րբ իցէ սա ո՛վ երկինք, և ե՛րբ արդեօք լնուցուս
 իմ իղձ,
 Բազմիւ յայնմ սեղանի ուր շուրջ պատի գեղաբոլոր,
 Կարմրեանդ շարք բաժակաց մատուակեալ առաջի.
 Երգել միաբերան, ո՛վ երջանիկ ուրախութեանս . . .
 Ակնդէդ կամ սպասու որ իդձ սրտիս աւարտի,
 Գնալ տեսնել իմ խանձարուրն աշխարհ որ ինձ ետ
 արեւ.
 Փարել սիրսի՛ն հայրենեաց շնչել իւր հոյն մեղմանուշ
 Որ յայնժամ հրաշք իմն է ինձ և արժանիք կարօտանացս,
 Ե՛րբ . . .
 Երկինք գիտէ,

2876 ի Հին—Բայազիտ

ՅԻՇԱՏԱԿԻ

Հօրն իմոյ բազմերախտի Գրիգորի Շէ-
րենց որ հանդեսու 18⁵/₁₄ 79 ի հասակի
65 ամաց

Ախ իմ հայր . . .

Մահուն անմաշ սուր գերանդին որև շողաց քեզ վերայ,
Աստեաց արար վտարադի ի սուգ պատեց մեզ համակ,
Նոր ցաւոց տխուր երգանք նոր լալեաց եկ վայրկեան,
Աչկունք մեր հարան արտօսը և սիրտք վարակեցան,
Ի քո ի տարածամ մահուդ տխրեցան ամենեքեան:

Ախ իմ հայր . . .

Այն ի՞նչ սև օր և ի՞նչ սև ժամ ի՞նչ սև բօթ,
Կայծակնանման ինձ հասնելով վշտակրելոյ տեղի բաց,
Վեր ի վեր վրդովելով խաղաղն օրերիս,
Ախ մահուդ եղերգանաց շրջապատեց ինձ լալեաց ձայն,
Ձրկեց յուրախութեանց որոյ մէջ կայի խաղաղ:

Ախ իմ հայր . . .

Ի՞նչպէս յիշեմք քո աշխատանքդ ճգունքդ հայրախնամ,
Հայթայթէիր որդոցդ համար պտրել հանգիստ կեանք-
ճալ ուսման, բարոյտպէս մարդ կատարեալ պատրաստել
Ապագայ ժամանակաց անդամ պիտանի կացուցանել,
Արդ զրկիմք իսկապէս ի խնամոցդ բազմառատ:

Ախ իմ հայր . . .

Այսպէս դառն արտասուաց բացեր մեզ լիճ,
Անջատեցար ի սիրելեացդ գերեզմանին մտեր կիրճ,
Հսկայաշուք քո հասակդ պարթեալն քո պարզ դէմք,
Պարուրեր սև հողով, կափուցեր փայլուն աչերդ
Ի հեկեկանս թողեր և թողունք փոքր ոգիք:

Ախ իմ հայր . . .

Ո՛ւր գտից զքեզ իմ յարգելի ո՛ւր նստեալ եղերեցից
Այս մեծ կորուստ, որ հանդիպաւ մեզ որդեկացս,
Սրտիւ կարօտալից մնացի զուրկ ի քաղցիկ ծոցոյդ
Եւ տարագիր ի հայրենեաց ողբամ զքոյդ մահ:
Որ հանգեար, գնացիր երկնից սիրեր զկայան,
Անդ անուանակցիդ Գրիգորի հանգչել ի գիրէ,
Ընդ ծերունեացն ալեղարդից պարիլ յերկինս,
Մինչ ի հնչել Գաբրիէլեան փողերի և ի գալ Ս. փեսային:

Ախ իմ հայր . . .

Գամ ես, դառնամ դէպ հայրենիք, բայց ի զուր
Ձի չերեկիք դուք առ ընկալել զիս ի գիրկդ,
Ո՛ւր գտից զքեզ և ես յայնժամ յո՞ր տեղի,
Խոր լուսնեան գողով ծածկեալ ի խոր գերեզմանի
Կանաչով ծածկած գերեզմանդ լինի և ննջարանդ,
Թող գիշերին սև մութ պատէ զքոյդ շիրմաւ,
Թող ցօղն առաւօտու թացցէ այդ դամբարան,
Քո հրեշտակդ արթուն պահապան հսկէ շիրիմդ
Անվկանդ պահել կնքեալ տապանդ ցաւիտեան:

Ախ իմ հայր . . .

Ապա ընկալ հարազատիդ այս տխուր եղերդ,
Ընկալ քո միակ հոգեակին սրտի այս թառաժ,
Մաղթել մաղթէ Փրկչէն Յիսուսէ ի սակս զաւակացդ,
Անսայթաք մնալ աստի կենցաղոյս և անվտանգ,
Մինչ գալ զքեզ զգերեզմանդ և կարօտիւ
Իւրովսան աքտասուօք թրչել այն սև հող,
Կանգնել մահարձան ի տրիտուր անբաւ երախտեացդ
Հօրդ բազմերախտի, որ շատ յօգնեցար,
Անմոռաց պահել զքոյդ արարք, մաղթել Փրկչէն
Անդրանկացն յառագաստի վարձահատոյց քեզ լինել:

Ի 25 Սեպտ. 1879 Նոր—Բայազետ:

ՈՂԶՈՅՆ

Մեր պարտիզի սոխակին.

Ողջոյն քեզ սոխակիդ մեր հայրենեաց
Ողջոյն սիրահարիդ վարդերին,
Ողջոյն քաղցրանուագ թռչունիդ
Որ հիւր ես մէջ մեր պարտիզին:

Որ կը թռչես թռչիէ ի թռիփ,
Կեանք կը մաղթեո հայ փունջերի.
Քո սիրտհարն հայրենիքն է
Քեզ տեղ ունին վերեւ գլխի:

Այդ կտուցիդ բռնած փունջեր,
Ո՞ր ձեռքերովն են հաւաքուած.
Եւ ի՞նչ բուրմունք անուշահոտ,
Բուրէ ի քիմն հայ զաւակաց:

Փունջերիդ տեսքն զմայլեցսւցիչ
Նարդօս գրքում հոտ նարգիզի.
Բուրէ ի հիւսիսոյ գէպ ի հարաւ
Ի քիմն մեր ծնած տեղի:

Փռի՛ր թառիր ի յԱրարատ
Բունդ շինէ Մասսի գագաթ.

Անտի գոչէ զհայ որեարս
Անդի գոչէ զհայ եղբայրս:

Ելի կրկին դարձիր մեր կողմ,
Նոր երգեր բեր մեզ համար.
Մեր սրտի մխիթարանք
Դու ես անդադար:

1881 Նոր Բայազետ

1877

Ռուս թուրքական պատերազմ և
Պողանց գիւղ

Ն Ո Ւ Է Ր

ԻԻՐ ՈՒՍՈՒՑԻՉ ԳԵՈՐԳ ԾԵՐԵՆՑԻ

Հազար ութ հարիւր եօթանասուն եօթին,
Պատեց մառախուղ զմեր երկրին.

Անցան երջանիկ եւ ազատ օրեր,
Նոցա տեղ տիրեց ճնշող սեւ գողեր:

Մինչ արծաթափայլ լուսինը գիշերուայ,
Դեռ նոր էր ծնուած իբր երեք օրուայ.
Սոյն երեկոյին անձրեւ կը դեղար.
Երկնային կամարը վերէն կը գոռար:

Դիսաւոր աստղերը մոլորակներով
Փայլուն լուսինը մանուկ հասակով,
Ինչպէս թոյլ զինուոր ընդգէմ քաջերուն
Թագնուերէին ետեւ ամպերուն:

Վան քաղքից հիւսիս երեք ժամ հեռի
Կեցած կայ մի գիւղ ի վերայ բլրի.
Սոյն գիւղ անուամբ Պողանց կը կոչուէր.
Կարծեմ իւր անունը աստէն առած էր:

Ունի բազմաթիւ բարեբեր արտեր.
Նաեւ սակաւ չեն աղբիւրն ու մարգեր.
Ամէնից առատ կը բուսնէ պողը
Որ այս ձիրքն սւնի իւր յատուկ հողը:

Մայիս ամիսն էր զեփիւռով լցուած,
Կակաչ գներբուկ դեռ նոր էր բացուած.

Ոչխորայ հօտերը իրանց գառներով:

Մայ էին կանչում զիրար սիրելով:

Եկաւ առաւօտ դուրս եկաւ արեգ.

Փարատեց ամպեր տիրեց այս նոր եկ.

Զարթեց բնութիւն եւ ամէն ուրեք,

Նաեւ երգեցին ճնճուղն ու սարեկ:

Մինչդեռ երկրագործ իւր սուրբ գութանով

Վարումէր երկիր հողեր շրջելով:

Մինչդեռ տան տիկին իւր գառն ու մագով

Զբաղուած էր նոցա փրփուր կաթով:

Մի քանի ծերեր նստած պատի տակ,

Իւրեանց խոփուած դէմքով համարձակ.

Ընդ ոստ մի գուշբեր շնչասպառ եղած,

Վաղ վաղ վազումէր դէմքով քրտնած:

«Հայրեր ու մայրեր քորք եւ եղբայրներ

«Առէք ձեր տղերք ու լծակիցներ.

«Զի վան քաղաքէն թափուեցան առաջ,

«Բռնեցին Լէզգայ բոլոր ձախ ու աջ.

«Դուք լաւ հասկացէք, նոքա չեն մորեխ,

«Զի նշմարեցի նոցա չար տրեխ.

«Ի՞նչ անելու էք ապա արեցէք

«Ձեր մատաղ որդուց կեանք ահեցէք.

Ծերերը շփոթած աստ անդ վազեցին,

Իւրեանց թոյլ ձայնով, հաւար կանչեցին,

«Դուրս ելէք մեր գիւղ բռնեցին ջէօք,

«Մեզի էլ պէտք չեն գութան ու արօրք:

Մի վայրկենի մէջ ամբողջ գիւղացիք

Դուրս թափուեցան ինչպէս հէգ գերիք,

Բոլոր հարսները նոյն իսկ աղչիկներ,

Հագան պատռած սեւ մրօտ լաթեր:

Թէ ի՞նչ էր պատճառ այդ ձեզ կը թողում,

Որ յիշէք սոցն կէտը ունենաք հակում...

Աղչիկն առեց իւր գլխին լաչիկ,

Ներկեց սեւ մրով դէմքն գեղեցիկ:

Այն ծերերէն մինը կանչեց Տէր Մարկոս,

Որ եկեղեցւոյ Հովիւ էր, ափսոս

Տէր Բաբայ, ասաց յուզուած ծերունին,

Ի՞նչպէս ազատենք այս թշուառներին:

Այդ ձեզ կը թողում, ասաց Տէր Մարկոս,

«Սուրբ եկեղեցւոյ մշակն եմ ես հաս,

Ուրեմն գնացէք, ասաց ծերունին,

«Որ այս թշուառները չ'յուսահատուին:

Կանչեց ծերունին իւր երեք լաճերը,

Խրախուսեց նոցա որ լինին քաջեր.

«Սիրէք հայրենիք սիրէք սուրբ կրօն.

Միշտ այդ կը խօսէր մեր հայ Կիկերօն:

Գեղացի մանկունք դեռ նոր արթնցած,

Տակաւին արեւը նոր էր բարձրացած.

«Իմ անուշ մայրիկ, աղաղակեց մինը,

«Այդ ի՞նչ էր տարաւ Տէր հայրը կռնակին:

«Սիրառուն որդի դեռ գու պատանի,

«Պատասխանեց մայրը հառաչանքով լի.

«Այդ եկեղեցւոյ սպասքն են արդէն

«Որը այժմ կը խոյս տան հրէշ չար մարդէն:

«Իսկ այն ի՞նչ շշուկ ձայնի աղաղակ,
«Վեր կը բարձրանայ մեր այս պառօն տակ.
— Ո՛հ հեղահոգի սիրահուն մանկիկ,
Դեռ վաղ է բեզ յայտնել այդ գաղտնիք:

«Ս'ն առաջ գնանք դէպի մեր այս խոր,
«Մեր քոյքեր տանենք դնենք նորա փոր.
«Իսկ մենք փախնենք, գնտնք Զօմի ձոր.
«Մի՛ գուցէ բռնեն քո հաւը ալեւոր:
«Մինչ սոքա այս մեծ թշուառութեան մէջ,
Մերունին իսկեց գզիրն գեղի մէջ.
«Բերէք ձեր մթերք բոլորը միասին.
«Դնենք մեր մէջ փողոցի հորին:

Մինչ այս մինչ այն արդէն ուշացաւ.
Երբ գլխովին գործը լրացաւ.
Այժմ՝ չուեցին ուղիղ ճամբայով:
Հասան Զօմի ձոր վրդոված հոգով:
Զօմի ձոր ստածը անուն է վհի,
Կէս ժամի ճամբայ Պողանից հեռի.
Որը ուղիղ դէպ արեւմուտ
Անդ չեն կարող անել չարերն ել ու մուտ:

Գիւղը պարպուեց դարձաւ ամայի,
Միայն մնացին քանիմ ծերունի.
Լալով ողբալով ա՛խ կը քաշէին
Միշտ բազկատարած կեանք կը խնդրէին:

Շէյխ Նէրին արդէն գիւղ մտաւ ձիով,
Իւր արիւնհարբու հրոսակ գնդով.
Սրբեց ողորկեց գեղացոյ տներ.
Մինչեւ իսկ քանդեց շքեղ շինուածներ:

Թողնենք այժմ գիւղը եւ ջէլօները,
Երթանք տեսնենք խեղճ գեղացիները
Որոնք թողուցին տուն ու կալուածներ.
Ապաստանեցին ամայի դաշտեր:

Գիւղացւոց տաւարն նաեւ նոցա հօտը,
Կը ճարակէին Զօմի ձորի մօտ.
Նոյն ըոպէին կը վխտար ծորակ.
Մարդկանց բազմութեամբ բայց էին դիակ:

Այդ բլրի ծայրից վար իջաւ մի մարդ,
Ուղիղ կը գիմէր դէպի դաշտ հարթ.
Որեւ հագած է խիստ ճերմակ լաթ էր,
Փախչողը կարծեցին թէ իրանց կը մօտ էր:

Շարժուեց ժողովուրդ դէպ արեւմուտ,
Իսկոյն եւ շարժեց նոր եկողի գութ.
Ձայնեց, ժողովուրդ ես եմ մի փախչէք,
Այժմ՝ հանդարտէք ու ձեր տեղը կացէք:

Այս եկւորն արդէն Տէր Մարկոս հայրն էր,
Որ իւր շալակածը նոյն կողմ պահած էր.
Սա ունէր բռնած ուսին մի փրիչ.
Սիրտն լցուած էր գութերով կիզիչ:

Յայնժամ հարաւից մի ձայն բարձրացաւ,
Հրոսակաց չար գունդ այնտեղ լցուեցաւ.
Սրանք վազեցին ուղիղ դէպ գառներ,
Ուսերնին առին այդ խեղճ անմեղներ:

Տարան Կիւսնենց գիւղ արեցին խորտիկ,
Կերան ընկերով որք էին մօտիկ
Սակայն անցաք փոր միշտ անյաք մնաց
Այն էլ կեանք էր անցաւ ու գնաց:

Զօմի ձորից վեր քիչ գէպ հիւսիս,
Ուր մի կեցած կայ զիմաց առ Մասիս.
Նոյն սարը Պուպուկ դար անուն կը կրէ.
Իւր գագաթն իսպառ. ապառաժ քար է:

Մի քանի կտրիճ երիտասարդները,
Զգաստ ոգիով ի ազգասէրներ.
Իբրեւ պահապան կանգնած ի սարին
Փախչող ընաանիք կը պաշտպանէին:

Սոցա անունները սորա են տհա,
Դալուստ, Աբրահամ Գալուստ քաջ տղայ.
Իւրաքանչիւր ոք ի ձեռին, վահան,
Նաեւ չէր պակաս դաշոյն հրացան:

Մի՞ թէ մի կաթիլ պաղ ջուրն աղղէ,
Այն վառ հրդեհին զոր բռնկած է.
Այսչափ էր ահա հայերի ոյժը
Դիմաց առ քուրդի վերքն անբուժ:

Կրկին երեւեցան մի խումբ աւազակ
Որք ուղիղ եկան գէպ այն ծորակ,
Խեղճ ընտանիքներ շնչասպառ եղած,
Ուղիղ վխտացին գէպի դարի, ցած:

Մայրը մոռցաւ իւր մանուկ սիրուն
Գոյրը դարձաւ ծնօղ որբերուն.
Ծնօղ կասեմ անհերքելի չէ սա,
Զի ինքը կոյս էր գեռ չունէր փետայ:

Այս թշուառներէն ոմանք խոյս տուին,
Մեծ շփոթումով Մամօյի քեօշի գացին.
Մամօյի քեօշի ասածը էր մեծ ագարակ
«Յատկացեալ էր մի թուրքի անյագ:

Եւ միով բանիւ ամէն մի անհատ,
Պաշտպանեց իւր անձը իբրեւ հարազատ.
Բայց թշուառութիւնը խղճերի զէնքը
Յափշտակած էր թողուցել էր հէգ:

Այս տխուր գէպիցն եւս ազատեցան,
Բայց աւաղ որ այժմ յիր եւ ցան դարձան.
Զարեր թողուցին խոյս տուին փախան
Իսկ հայ քաջերը ետեւնին ընկան:

Զարկին շատերու գլուխ ձեւքեցին,
Նոցա մերկ դիւր գետին փռեցին.
Վերջը մի քիչ ազատ շունչ քաշեց
Խեղճ ժողովուրդ, էլ շատ չմաշեց:

Երեկոյեան գէմ մի մարդ անլեհեր,
Զուարթ գէմք ունէր գլուխ գանգրահեր.
«Եկէք, գեղացիք գիւղ երթանք, կանչեց,
Շէյխ Ներին այդ սաւրբ հրաման արեց:

Ահա եւ այսպէս գիւղացին դարձաւ,
Իւր լիք օթեւան մերկ պարպած տեսաւ.
Իւր, կարագ, մածուն շուտ կերած էին.
Զէթը ալիւրի հետ շաղաղած էին:

Թաղիքն ու գորգեր նաեւ վերմակներ.
Թեռներ, չուալներ մեծ մեծ ներքարկներ.
Բարձեցին տարան գեղացւոց էշերը
Որոց յիշատակը գեռ չէ մոռացուել:

Առաւօտ արեւը դեռ նոր դուրս ելած,
Զէյթը մեկնեցան, գիւղը մնաց պարպուած,
Շէյխ Ներին հանեց սոստիկ հրաման,
Որ հնչեն թմբուկն եւ փչեն զուռնան:

Բայց ինքը կանգնեց մի նոր բարձր տեղ-
Ուր լաւ բուսած էր գարին ու պղպեղ,
Իւր բերանը բացեց մի բարոզ խօսեց.

Որով գիւղացին շատ բան նկատեց:

Ի գուր էր արդէն բոլոր խօսած այսը.

Տարօղը տարաւ իւր ընտրած մեծ մասը.

Գեղջուկ շինականը զրկուեց իւր կայքից,

Տուեց իւր աւարն եւ զրկուեց հօտից:

Մի մեծ արհաւիրք ազդեց գեղացւոց,

Դեռ չեն մոռացել կրած ողբն ու կոծ,

Երկինք ու Աստուած վկայ այս բանին.

Մնայ յիշատակ մեր սպազոյին:

Քրեց Մալաթիա Զաքարեանց

Աշակերտ Ժառ, գպրոցին Վարազայ

1883 Ի Վարազ

ԻՄ Գ.Ր. ԱՂԱՍՈՒ

Ծննդեան և անուանակոչման յիշա-
տակին:

Ի 12 Գեկա. 1883 ամի.

Ծնար գուրդեակ մխիթարանը հօրդ,

Առաջին երեսայրի քո մանկամարդ մօրդ.

Միակամ, համաթեմմա քեզ կը նսիրեմք

Ազգի, եկեղեցւոյ վառաց կնձայեմք.

Օր օր օր, օր օր օր քեզի իմ զարդ Աղասի

Օր օր օր օր օր մօրդ վարդ Աղասի:

Ծամերդ է շէկ մէկ աչերդ կապուտակ

Իրանդ է սօնայ մօրմինդ սպիտակ:

Կապուտ ուլունքներ խաչ նորա ծայրին.

Քո պարանոցովն ձգուած է կուրծքին:

Օր օր օր, օր օր օր քեզի խաչ պահէ Աղասի

Օր օր, օր օր օր խաչին լինես պիտանի:

Երբ գուր կը հասնես մանուկ հասակիդ.

Սիրէ պատմութիւն սիրէ թուղթ գրիչ.

Երբ այտերդ թխնին բուռնի աղուամազ,

Լինիս քո ազգին բարի ուսուցիչ:

Հաւատարիմ լեր կրօնքիդ, ազգիդ,

Կարեկցութեան ձեռք մեկնէ նորան

Հաւատարիմ եւ այն հզօր տէրութեան

Որ իւր թեւին տակ քեզ պահէ անսոսան:

Օր օր օր, օր օր օր քեզի խաչ պահէ Աղասի

Օր օր, օր օր օր խաչին լինիս պիտանի:

Թէ պատերազմիդ դառնաս յաղթական.

Սիրով կը պատեն վերքերդ բացուած.

Եւ հայաւհիներ օրիորդք կուտանք

Պսակ կը հիւսեն քեզ ծաղկով զարդարուած:

Եւ երբ ես տեսնեմ այդ քո քաջութիւն,

Կը համբուրեմ ճակատդ եւ քո սուրբ այտերն,

Կառնեմ քեզ համար պողովատիկ սուր.

Մէջքիցդ կը կապեմ հատուն կտրուն թուր:

Որ յայնժամ քո մայրը խանթակաթ սիրով,

Կը նախշէ գօտիդ կարմիր թեւերով.

Եւ կապոյտ բողպատ պարանոցիդ համար
 Կասեղնագործէ գոյն գոյն տեսակով:
 Այժմ դու փոքր ես շուտով կը մեծնաս,
 Կը զգաս ամեն բան որ քեզ բարի է.
 Ընտրէ ճշմարիտն արդարն ու իրան
 Որ յամենայն ժամ գովելին այն է:
 Օր օր օր, օր օր օր քեզի իմ վարդ Աղասի
 Օր օր, օր օր օր մօրդ զարդ Աղասի:
 Ի վան.

ԽՕՍՆԱԿՆ ՇԱԽԱՐՇԱՆԻ

Ո՞ր էր նա արդեօք տրտում ու տխուր,
 Գնայր միայնակ ո՛չ ուլ գիտէր ո՞ր.
 Գլխակոր դիմօք անձնիւր վշտագին
 Գոգցես թէ կորած լինէր մի գանձ թանկագին:
 Գանձ զոր ճանաչէր բոլոր աշխարհ,
 Կորած էր այն, այլ ոչ ետ գառնայր:
 Խօսնակն էր խօսնակ հայոց աշխարհին,
 Եղիշէ գպիր կարմիր վարդանին.
 Գրիչն ի ձեռին գիմէր ի յԱրտազ,
 Շահատակաց մէջ պտրելու վարդին:
 Բայց վարդը կարմիր արեանց մէջ
 Իւր նախճիրներին տուեր էր վերջ:
 Խօսնակն սիրահար իւր սիրած վարդին,
 Թուփ է թուփ թռչէր այդ գաշտի միջին.
 Պտրէր, որոնէր սրտով սրտագին,
 Գտնել իւր սիրած վարդն սիրելին:

Բայց վարդի թօշնած թերթիկն էր մաշած
 Իւր անուշ հոտն էլ չէր տարածուած.
 Գարուն էր այդ օր, ողջ Աւարայր դաշդ,
 Բնութեան պճրանքով հայոց հետ էր հաշտ.
 Տղմուտ իւր հորձանք կը հորդէր առատ
 Կարմիր արիւնով ներկուեր էր ձոր հանդ:
 Սրինն բաջերից էր թափուած.
 Մկրտուել էր երկիրն հայրենեաց:
 Քաջերը ժողովեցան վարդանի բոլոր,
 Բողոքել ընդդէմ բռնութեանց մնոր.
 Կամ մահ կամ կեանք ընտրեցին ամէնք.
 Վառուած բորբոքուած ձեռքին առին զէնք:
 Վարդանն էր գլուխ այդ բողոքների
 Բողոք մարմնացած դէմ բռնութիւնների:
 Քաջն Ղեւոնդի է սուրբ խաչն ի ձեռին.
 Հրաւէր կարգայր միաբան ուխտին.
 Սահակ եւ Յովսէփ արհի սրբազանք
 Հայ գեղջկականօք նմա հետեւէին:
 Կռուել, խաչին զոհ գնալ
 Պահել ազգութիւն հաւատ չուրանալ:
 Իսկ փափասուն տիկնայք հայոց աշխարհին,
 Թողին պաճուճանք ու պատտեռն անգին.
 Զարթնեց նոցա մէջ ազատ վսեմ ոգին
 Ամէն ինչ զոհեցին սուրբ նպատակին:
 Հայ կին զօրացաւ արդար ցասումով
 Փրկել հայրենիք անվեհեր սրտով:
 Շեփորք հնչեցին մարտին տուին նշան,
 Գրոհ տուին ընդ գնդին պարօկական

ճակատ առ ճակատ քաջերը կանգնեցին.

Սուր, տէգ ասպար առին ի ձեռին:

Շողացին սուսեր թափեցին արիւն,

Գետը ներկուեց դարձաւ կարմրագոյն:

Այս տեղ էր շտապ այն մեծ տագնապին,

Երբոր մեր քաջեր կը խիզախուէին.

Անարիք եւ վատք լքացած սրտով,

Փախուստ կուտային անանց ամօթով:

Ընկնողը նահատակ անուն կը ժառանգէր,

Փախչողը վատ անուն մուր ճակտին կը կրէր:

Վաթսուն հազարից բաղկացած բանակ,

Կազմեց զինուորուեց մէկ կամքով համակ.

Իշխան ու սարուկ հարուստ ու աղքատ,

Զինուորքն ու կզերն ամէն էլ հաստատ:

Մտան Վարդանի դրօշի տակին,

Ազատուել խաղառ, վարել կեանք անգին:

Վարդան զօրանայր սլանայր ճակատ,

Աջ ու ձախ փռէր պարսից գնդեր վատ.

Հայ աւագանին նորա ետեւից

Տապաստ ձգէին իրենց ոտի տակից:

Թշնամին էր անգութն սասան,

Մեր կրօն, հաւատ կուղէր անել խափան:

Արսէն ու Տաճատ, ներսեհ Գարեգին.

Հմայեակ, Ատոմ՝, քաջ Արշարունին.

Մռնչէին զերթ առիւծ զայրացած,

Իւրեանց կորիւնով վառուած բորբոքուած:

Ընդդէմ անիրաւ զրկանաց

Որ երկար կրեցին վիրօք վշտացած:

Ընկան մեր քաջեր կանգնեցին նշան,

Նոցա արիւնով հայք աղաւտեցան.

Մէկ մէկ վիմաբար մեծ ու հաստատուն

Վէժ՝ անկեան եղան սուրբ եկեղեցւոյն:

Կեցցեն նահատակք եւ եկեղեցին,

Կորագլուխ լիցի իւր պիղծ թշնամին:

1884 Ի Վարագ

Վ.Ա.ՆԱՅ ՃԵՕԶԵՐ. (ՄԵԾ)

Մարիոս աղա Թորոս աղա,

Մեծն աղա պզտիկն աղա.

Բայց մէկը չ'կայ որ տաք սրտով

Մեր որբերի աղունն աղայ:

«Պարոն ասես կը նեղանան,

Եղբայր կանչես կը յամրանան...

Բէզազ չարչին մանրախաճառ

Աէնքը կուղեն աղա գառնան:

Նոր մօդային որ հետեւեո,

Մեծ, էֆէնտի պիտի կանչես.

Թէ ոչ մէկէն կը զայրանայ

Յայնժամ տեսնես բանըդ բուրթայ:

Խեղճ մուրացիկ շատ երկիւղով

Թէ ձեռք մէկնէ շատ ամօթով.

«Նուն շան որդի կորիւր գնա,

«Ոչ որ փարամ տուօղ չ'կայ:

Լաց աղաչէ հազար անգամ,

«Ով է լսող, չ'կայ որ տամ.

Երես մի կողմ գարձնելով
 «Գնա՛ գտիր քեզ որոշ բան»
 Ամէնք կառնեն ուսում ուսում,
 Մեծ իղձ ունեն վառ սրտերով.
 Թէ ուսման համար ուղես փարայ,
 Խարամ էլնի թէ որ բան կայ:
 Եկեղեցին ու դպրոցներ,
 Պայծառ կուզեն վառուին մոմեր.
 Բայց թէ որ բանը փարային գայ.
 Խարամ էլնի թէ որ բան կայ:
 Բաղմել կուզեն սագրի ¹⁾ վերայ,
 Ամէն ոքին իրաւունք կայ.
 Քուէ տալ, քուէ առնել.
 Սահմանագիր գործադրել:
 Բայց թէ որ գործ բսակին գայ,
 Բերանը խցուեր բացող չ'կայ,
 Մէկը մէկի բերան բացած
 Կլուխ կախած էլ չի խօսեր:
 Արձանագիր թէ որ գրուեց
 Լոկ թղթերը նա մրոտեց.
 Խօսքը առանց գործողութեան,
 Մնաց, իսկոյն ատեան գոցուեց:
 Եղբար՝ ընկեր հայրենակից,
 Արեւակցիդ լեր կարեկից
 Խօսքով կառես գործքովը տես.
 Մեծ պարտիք կայ որը թէ սիրես:

1) Սագր նշ. բաղմոց:

Խօսք ունեցողը թող իւր խօսքով
 Գործ ունենողն էլ իւր գործքով,
 Գրիչը որին որ կայ փութով,
 Թող գործածէ ազգին սիրով:
 Դրամ ունեցողն էլ իւր դրամ,
 Ազգի օգուտին թող տայ յայնժամ:
 Մենք կը փրկեմք ամէն չարէն,
 Նպատակին կօգնէ՛ Որէն:
 Թէ այս ընթացքով մենք ընթանամք
 Օգուտ չունենք կեյնենք բժժանք.
 Մեր շրջակայ չար ապրերքներ,
 Մեզ կայպանեն չար լեզուներ:
 Աղա, պարոն Եֆէնտի բառք,
 Լոկ կեղծիք են եւ ֆրաղք դատարկ
 Ձէ՛ մենք ամէնքս մէկ եղբայր ենք
 Ձեռք ձեռքի տանք ու համբուրենք:

1884 Ի Վան:

Ե Ղ Ե Ր Ք

Իմ ընկեր ուսումնասիրե՛ք Պետրէ Տէր
Վարդանեանցի մահուան. որ հան-
գեաւ գարուն հասակի:

Ի 26 Սեպտ. 1876.

ՅԻՇԱՏԱԿ ԱՆԿԵՂԾ ՍԻՐԵԼՈՒԹԵԱՆ.

Մստայդ լալեաց որ զօրհասին հնչես եղերգ
արտառուչ,
ձօճել ճաճեաց զկտնդոցն ցաւակցութեան հան
միմունջ.
Եւ շուրջ զքեւ թո՛ղ պար կապցեն եղերգար-
կուք գուսանաց.
Եղերգել այս մեծ կորուստ ծնողաց եւ սիրելեաց:
Ոհ օրհասին սուին սլաքն սայրասուր,
Զերթ սխերիմ հակառակորթ ժանեաց իւրոյ
արար կուր.
Անզուգականն իմ ընկեր, որոյ ի սէր փառեալ
կամ.
Որոյ համակ Վասպուրական յիշէ զփարսն ան-
թարշամ:
Ընկեր փափկիկ հեղահոգիդ ո՛ր այգպէս
յանկարծ,
Որ անջատես, որ անմեկինդ քո սիրելի ընկերաց
Ոհ, շաապարդ դու շուտափոյթ ի բազմահոգ
կենցաղոյս.

Յերկնից ժտեր երթալ կայանն առ Փրկիչն Յիսուս:
Արագ արագ յամպոցն իթեւս սրացար օրէն
հրեշաակի,
Զմետուղիեան անդ զտաճարն ժառանգեցեր
քեզ տելի,
Գոլ դեռ գարուն զքոյդ կենաց եւ աճիւն հա-
սակիդ.
Զաճիւնն անանց ձեռն բերեր, որում իսկ ես
արժանիդ:

Պետրէ . . .

Զի՞ եւ զի՞ լալեօք այս դառն ոհ մեր խաղաղ
վրդուկեր,
Որ արտասուք հարեր աչացս եւ սիրտք խորխորեր:
Երթ առ Հայրն յաւիտենից ի խորանն
Աստուածեան:
Վիմին հաւատոյ անուանակցիդ հանգչիլ ի գիրկն
հանգստեան:
Գառնակսկի՞՞ բայց լալիքն մօրդ որոյ քարինք
ժուժեն ո՛չ,
Եւ միտիթար չիք քերցդ եղբարց ընդ այս աղէտ
դառնագոյ:
Ազնի՛ւ Պետրէ՛ ի գութ շարժեր զլալկանացն
զտաւիդ,
Զի տարաժամ անակնկալս մահուն անկար
գառազիդ:
Թող սեւ գօղ գիշերայնոյ գօղարկեն քոյդ շիրիմդ,
Եւ թող ցողեն աչքունք արտօսը ու թող ցօղէ
մտերիմդ:

Զսիրելիսդ թողլով ի կոծ գերեզմանին մտեր
կիրճ.
Տրորեցեր մեր սրտեր եւ արտասուեաց բացեր լիճ:
Բայց չեն զարմանք ազնիւ ընկեր թէ՛ վազ
մտաւ քո արեւ.
Անտարակոյս, չքնաղ ծաղկանց կեանք միշտ լի-
նին կարճատեւ:

Ի 25 նոյ. 1876 Հին Բայազիտ.

ԲԸԼԲՈՒԼ Ն ԱՒԱՐԱՅՐԻ

ՆՈՒԵՐ

ԻՒՐ ՈՒՍՈՒՅԻՉ Գ. ՇԵՐԵՆՅԻ

Ա.

Գիշերն հասնելով արեւ մայր մտաւ,
Լուսնակն յարեւելս բաց խփիկ արաւ.
Մութը պատեց աշխարհ ընութիւն կըքնանար
Բայց Աւարայրում դեռ կենդանութիւն կար:
Թռչուններ ամէնք դադրած երգերէն
Խոր քնով քնած հանգիստ կառնէին.
Բայց Աւարայրի սիրունիկ սոխակ.
Կողջունէր Հայոց զօրքն ընդունակ:
Բըլբուլ, քեզ համար ինձի ասացին,
Ի՞նչ պիտի դառնաս դու Աւարայրին.
Խօսնակ ողբաձայն կը լինին միշտ դուն,
Վաղ չէ մէկ էլ օր իրիկուան պահուն:

Լուսնի աղօտած լոյսը կը շողշողար,
Գիշեր անցնելու նշան ցոյց կուտար.
Դեռ կենդանութիւն ոչ մի տեղ չը կար,
Դեռ բըլբուլ նորից իւր քաղցր քուն մտաւ:
Քնիր բըլբուլիկ զի շատ յօգնեցար,
Քաղցր երգիդ շատ գրաւուեցար.
Թանձրամած խաւար հօրիզօն տարար
Եւ վստ խորշակից դու ազատեցար:
Արշալոյս բացուեց Հօրիզօն փայլեց,
Արեգակի լոյսը աշխարհ փռուեց.
Տղմուտի ափում ի դաշտն Աւարայր,
Վրաներու տակ հայ գունդ կը կենար:
Անդ էին ժողուել հայ նախարարներ,
Կուռ զէնքով պատրաստէին ճակատեր.
Տաճատ եւ Խորէն, Արտակ կորովիք,
Վահան, Գարեգին: Արսէն Մազդէզներ:
Բայց այս ամէնից գերադաս իշխան,
Թողն Սահակայ Վարդան Մամիկոնեան.
Հմուտ գիտնական քաջ երիտասարդ
Վառեալ սուրբ սիրով ի զէն եւ ի զարգ:
Հայոց վրաններ կը շողշողային,
Սպիտակ ամպեր նոցա ծածկէին.
Եւ զօրաց փայլուն պայծառ երեսներ,
Խաչաձեւ գրօշք կը զարդարէին:
Իսկ ընդ հակառակ Տղմուտի միւս ափ,
Լցուած էր անթիւ պարսկական հրոսակ.
Ինչպէս նրանց գոյն նոյնպէս եւ դրօշակ,
Մութ, թուխ գոյն ունէր սեւ սաթի տեսակ:

Հայոց բանակում մէկը կանգնած էր,
Բըլլերի մի վերայ բարձրաձայն խօսէր.
Հայ կտորիճներին խրախոյս կը կարգար,
Հայրենեաց սիրով վառուած բորբոքէր:

Այդ խօսողը միջին հասակի մարդ էր,
Սեւ սեւ աչքերով ինքը անմահ.
Ի՞նչ հիանալի մարմնոյ տեսք ունէր,
Ինձի ասացին դա մեծ Վարդանն էր:

Բ.

Կէս գիշերին էր պատեր էր սեւ մութ,
Բըլլելին քաղցրաձայն կերգէր ի Տղմուտ.
Երգէր դու խօսնակ զի շատ բախդ ունիս.

Որ հայոց քաջերը աչքով կը տեսնիս:

Ոչ խորշակ կառնես ոչ էլ կը թռումիս,
Ոչ տանջանքներիցդ տրտունջ կը յայտնես.

Խօրշակին տօթին գիմանաս որ դու,

Զի հայ վարդերու թողումել չուղես:

Թողնենք բլբուլին Տղմուտի ափը

Երգէ, որ վերջ առնէ իւր մրտի.

Բայց մենք յառաջինք պատերազմի դաշտ,

Ուր կը դիպեն իրար թշնամիք անհաշտ:

Նրանք երկուքն էլ նպատակ ունին,

Վրէժխնդրութիւն, որով ծարաւցած.

Բանակ բանակի հանդէպ կանգնելով,

Արիւն թափելու խիտ են բորբոքուած:

Հեռուանց եթէ մարգը երկուսին դիպէր,

Կիմանար խսկոյն նոցա ցաւն ի՞նչ էր.

Մէկը թուլացած կը կանգնէր պատնէշ,

Միւսը զուարթ երես ժամին կը ապասէր:

Այս վերջիններին սուրբ էր նպատակ:

Հայրենի կրօնը ազատելու.

Բայց պարտիկը իւր կեանք մահուան կրգնէր,

Մարմնաւոր տիրօժ կամք կատարելու:

Եկաւ ժամանակ եկաւ այն վայրկեան

Հնչեցին փողեր եւ պատերազմի ձայն,

Երկու կողմերից կատաղի ցաւամամբ,

Գիմեցին յիրար լի սրամտութեամբ:

Նիզակաց ճօճիւն օգի մէջ լսուէր:

Վահանաց կոփիւնք աշխարհ դնդաղներ.

Գոռուն եւ գոչիւն գաղանաղն անտաստ

Մտրդկանց լսելիք կը խլացնէր:

Հայոց մշակներ մահագոյնին սրած,

Հնձէին առատ հունձերն պարսկաց.

Յուսահատ սրտով ապուշ մնացին,

Երբ տեսան որ հայք Տղմուտն անցած:

Հայոց զօրաց մէջ վառուէր պատանիմ,

Վարդի նման բոցբոջած էր նորա գէմը.

Գեղեցկատիպար կազմուածն էր հուժկու,

Սրուանձտեան տոհմից մեծն Բարեգին:

Որի մօտ եկան իւրեան նմանների:

Հարազատ եղբարք քաջ ախոյեաններ.

Ռուստամ Վաւմ, գինուորք Յիսուսի,

Որոց համար մահն էր քաղցրացեր:

Երկուք միասին գաչինք դրած,

Մեռնիլ սուրբ սիրով քայց մէկտեղ կապուած.

Գարեգին նոցա երկուքի մէջ տեղ.

Մեռան միասին իրար գիրկ հանգչած:

Սոցանից հեռու ընկած էր մի մորդ,

Խոտի թուփերսով ծածկուած կը մնար.

Սիրուն երեսօք պայծառ Արեգէն,

Քնած էր կարծես ցանկալին Արսէն:

Զարմանք էր տեսնել այն քաջ իշխանազ,

Որի կոկորդից արիւն կուտար վազ.

Թշնամին անգուժ խրած ունէր նետ,

Նորա պարանոց անհաշաւ անվրէպ:

Բայց նա մի ձեռքով բռնած էր սլաք.

Իսկ միւսովն կռուէր յաջողակ.

Երբ վերքն պաղաւ գետին ընկաւ վեհն

Հզօր դիմագրաւ հրաշագեղն ներսեհ:

Հեռուից կրտքար մանուկմ՝ զօրաւոր,

Զուարթ երեսով դիւցազն փառաւոր.

Թշուառ սուրը աղգել էր նորան,

Քաջութեամբ մեռաւ երանելին Վահան:

Երրորդ գնդին մէջ առիւծի նման,

Սաստկութեամբ կռուէր զօրավիգ իշխան.

Որոյ ահագին թրի հարուածէն,

Կընկնէին անթիւ սլաքսից զօրքերէն:

Նորա սայրասուր թուրը օգուժ ցնդուեց,

Անգէն առիւծին թշնամին պատեց.

Մեռաւ այն Գառագիղում զաւտի հարազատ

Գնթաւենեանց տոհմից զարմանալին ծաճատ:

Այն տեղ մի հերոս գոչէր որոտ ձայն,

Շուարած պարսկին արհաւիրք էր այն.

Յանդուքն յարձակմամբ աստի եւ անտի,

Կը տապալեցնէր ի բերան սրի:

Եկաւ եւ մի նետ նրա հետ նիզակ,

Ի վայր գլորեց հսկան ամբարտակ.

Արեան մէջ շաղաղուած կայր գետնատուրած

Ընկաւ ու մեռաւ արին Հմայեակ:

Պարսից զօրքերով պատուած մի հզօր,

Սարսափ էր ձգեր ամէնքին այդ օր.

Նորա յաջողակ սուր սուր որ հասնէր,

Կը կտրէր անխտիր ու որ պատահէր:

Բայց ամիսս որ սուրը կտրվեց ընկաւ

Անդէն մնաց նա իւր արեւն անցաւ.

Իրար ետեւից թափան շատ նիզակը

Զրկեցին կեանքից քաջ արին Արտակ:

Երկրորդ գնդի մէջ բացուած էր կրկէս,

Մէկ դիւցազն իշխան անդ կանէր հանդէս.

Նա յաջողակ էր որպէս Արիւլէս,

Հեղատրի նման քաջաց կանէր կէս:

Այդ յաղթող սպան յանկարծ կանգնեցաւ,

Իւր առած վերքերն այնտեղ պաղեցաւ.

Կամաւոր մահուամբ հոգին ետ անդէն,

Խռախռուենեանց տոհմէն կորույին Խորէն:

Իսկ որ ամենից հերոսն էր ու քաջ,

Կորույին առիւծ Համազասպեան լաճ.

Սրանայր աջ ձախ զերթ արծիւ արագ,

Կտորէր փաղանգ պարսից զօրքն վայրագ:

Մինչ նա գրաղուած նախճիրք գործելու,

Աւրաւն ի յեթերս դ՛ղակն մնային.

Հրեշտակն զուարթուն պսակք ի ձեռին
Նահատակաց գլուխք կը զարդարէին:

Այդ տեսարանին վկայ եղիշէն,
Թէ ինչպէս շրջապատուեց նա պարսից զօրքերէն
Ամէն կողմերից նետեր տեղացին.
Առիւծի որդին գետին փռեցին:

Բայց ո՞վ էր այդ քաջ պետ զօրագլխաց,
Որ ի սէր կրօնի իւրոյ հայրենեաց
Զարկեց զարնուեցաւ դաշտին Շաւարշեան
Վարդն եկեղեցւոյ Մամգունին Վարդան:
Կէս գիշերն անցաւ տեսէք Շաւարշան,
Վազ կուտայ դէս ու դէն մի ծեր լալական.
Անքուն աչքերէն արցունք կը թափեն,
Եւ սուրբ բերանից բողոքներ բղխեն:

Ես գիտեմ պատճառ նորա արտասուաց
Եւ դառն բողոքի կրած վշտաց.
Բայց ինձ ասացէք ի՞նչ կը պտրէ ծերը,
Որ ձեռքումն ունի անաղօտ լապտեր:

Կանցնի մի առ մի գիականց մօտէն,
Որոց ամենէն կը ճանաչէր արդէն-
Շատ շրջագայեց շատ էլ յօգնեցաւ.
Այդ սպանդանոցում ուղածը չը գտաւ:
Վերջը յուսահատ բլրի մի վրայ ելաւ
Սրտես աչօք դէս դէն նայեցաւ.
Կերեւէր հեռուից պարսից բանակում
Իւր ցանկացած ինչը, այնտեղ խոյացաւ:
Վաղիր ծերունի քայլերդ քեզ կօգնեն,
Մինչ այնտեղ ուրախ հեռքերդ կը թողնեն:

Տես հասար պտրած սուրբ նահատակիդ,
Գրկէ կարօտիւ սիրուն Վարդանիդ:
«Զարթիւր մեծ հերոս բաղդդ երջանիկ է,
«Հայոց աննման յաղթութիւն քուկդ է
«Արթնցիր վեր կաց, քեզ անմահացնող
«Արթուն վիպասան եղիշէն աստ է:
«Վարդան, ես եմ քո ընկեր եղիշէն,
«Որ մանկութենէս ձեր տանն էի արդէն.
«Քո կեանքի պատմութիւն սուրբ է ինձ համար,
«Քո քաջ արարքներդ միան դարուց դար:
«Բայց Զրադաշտի օրէնքը ճնշեց ազգդ,
«Ուրացող ընկերքդ չ'օգնեցին գործքիդ»
«Խղճուկ հայ ազգը լալով ու սգով,
«Մնաց կարօտիւ անմահ Վարդանիդ:

Գրեց Մարգար Օհանէսեան
աշ. Վարագայ Ժառ. դպրոցին

1884 Վորագ.

ՆՈՒՅՐ ՄԱՆԿԱՆ ԱՐՄԵՆԱԿԱՅ

Որդւոյ արժ. Տէր Ս. աւագ ք. Աղա-
ջանեանց

Ի 15 Հոկտ 1884 Թիֆլիզ

Այն ո՞վ էր արգեօք ծաղիկ հասակում,
Մահամերձ վիճակ կրեց իւր կեանքում,

Մեռելոց յարեալ բացան աչքունք իւր:
Ժպիտ աւետեաց առին ծնողք իւր:

Մանկիկն Արմենակ որ կոչուի մուր:

Երջագայումէ գահիւնի բոլոր:

Այն ո՞վ էր արգեօք որ կոկոնին մէջ

Խամրիլ կսպառնար տալ կեանքին վերջ:

Յանկարծ բացուեցաւ կոկոն գեղեցիկ:

Հոտ անուշ բուրեց ծագիւեցաւ ծագիկ:

— Մանկիկն Արմենակ որ գերթ փռնո՞ւ ծաղկի,

Իւր բազմագորով ծնողաց գիրկ հանգչի:

Այն ո՞վ էր արգեօք որ բժիշկներին

Տուած գարմանից երբէք չէր օգտուի:

Եինն Անեցի ստեղծիչ զօրութեամբ:

Կեանք է ստանում բազում խնդութեամբ:

— Սիրունն Արմենակ որ փթիկ մթիկ:

Կառնէ իւր քայլերն հեզիկ հանգարդիկ:

Այն ո՞վ որ արգեօք որ ինձ մեծ դարմանք

Հանդիպած ժամին աղբեց պատճառեց:

Իմ գիրկն առած համբուրումեմ,

Սա մի հրաշք է որը տեսնումեմ:

— Մանկիկն Արմենակ որն ինձ բարեւեց,

Տուեց ինձ իւր ձեռք «բարեւ քեզ Ներենց:

Ծան. 1882 ուսուցչական ժողովի ժամանակ, հիւրըկա-
լութեայ արժ. Տ. Ս. քահանայի տան, մանուկն
Արմենակ հինգ ամսեայ հասակի մահամերձ հի-
ւանդ թողած գնացի Աւան. 1884 Սեպտ. 24 Թիֆ-
լիզ գալով, նորան տեսայ առողջ վիճակի, որոյ
անուան նուիրեցի այս երգ. ի պատիւ հօրն ար-
ժանապատուի:

ԳԱՆԳԱՏ

Շատ թղթեր մրտախումեն

Զգացմունքներ յայտնելու:

Սակայն ո՞վ է գին դրող

Նոցա արժէքը ճանչելու:

Դեռ մեր ամբօխը ամբօխ է,

Դին չի տալ դրուածքի:

Երբ կը լինի ժողովուրդ,

Պէտք կը գայ կեանքի:

Թէ աչքի լոյս թափումես

Գիշեր անքուն մնայով

Հազար ու մէկ նեղութիւն

Անձիկ վրայ բարդելով:

Հազար այնպէս գրուածքներ

Մարդկանց աչքից դէն ձգած:

Ազգանոցի կոյտերում

Մըկիկ ծրվիկ տարածում:

Ո՞վ է յիշում թէ այդ տեղ,

Թափում է ճիգ պօհդին:

Շատ հազուագիւտ է այն մարդ

Որ գին դնէ երգերին:

Ո՞վ է յիշում թէ կանցնին,

Ոսկին արծաթ մետաղներ:

Ապագային կը մնան:

Գրիչ, մուր ու թղթեր:

Գ. Շ.

Հոկտ. 15. 1884 Թիֆլիս:

ՎԵՐՁ Ա. ՄԱՍԻ:

ՅԱԻԵԼՈՒԱԾ

Պանդուխտ օտար աշխարհում

ՆՈՒԷՐ 1)

Գ. Շ. Ի

Թողած հայրենիք, թողած տուն ու տեղ
 Օտար աշխարհում ընկած է պանդուխտ
 Կարծեմ մտերիմ ընկերի կարօտը
 Մնում է սրտում, պահած է իւր ուխտը:

Օրը շուտով մթնեցաւ,
 Ամբողջ քաղաքը մութը պատեցաւ.
 Ամենայն մարդ իւր տուն դարձաւ
 Ա՛խ օտարական սիրտդ տխրեցաւ:

Գիշեր ու ցերեկ նա իւր կեանքում,
 Մտած է պիտի իւր բաղդի համար.
 Եւ ցաւ տարած է սրտի խորքերում.
 Բայց ասան եղբայր դու, այդ ո՛ւմ համար:

Արդէն անցնում է կեանքի լաւ օրը
 Մէկ օր չէ տեսնում կեանք փառաւոր,
 Տարակայ մտքերը սիրտը կը յուզեն
 Վիշապ, ցաւք աղէկէղք նորան բաժին են:

Օր տաս անգամ ախ քաշելով
 Փողոց է փողոց շրջապայելով.

* Էնդինակի խնդրանք ընդունեցի տպել իմ բա-
 նաստեղծութիւնների շարքին: Գ. Շ.

Բաղդ ձեռք բերել գնալ հայրենիք
 Տեսնել ընկերներ իւր կին եւ որդիք:

Ինչ սր է պանդուխտ քեզ մի խնայէ,
 Գիտեմ, թէ եւ քո նեղութիւն շատ է.
 Բայց մի վհատիր ապրիր դու յուսով
 Դարձիր հայրենիք սրտի կարօտով:

Այս է իմ խնդիրը խորհուրդ յետակայ
 Սիրէ խոփն արօր սիրէ մշտակայ.

Քափէ քրտինք աշխատիր սրտով
 Ձեր հայրենիքի հող արդիւնք շատ կուտայ:

Ա. Յ. Մ.

1884 Քիֆլիզ

21 Առ սէրն մայրենի	41
22 Քրտահայի կեանք եւ իւր երգ	42
23 Իզձ սրտիս առ խանձարուրն իմ	43
Վասպուրական աշխարհ եւլն	43
24 Յիշատակի հօրն իմոյ բազմերախտի	48
25 Ողջոյն մեր պարտիզի սոխակին	50
26 1877 Ռուս—թուրքական պատե- րազմ եւ Պօղանց գիւղ	51
27 Իմ գր. Աղասու ծննդեան յիշա- տակին	58
28 Խօսնակն Շաւարշանի	60
29 Վանայ ճեօջեր	63
30 Եղերգ	66
31 Բլբուլն Աւարայրի	68
32 Նուէր մանկանն Արմենակայ	75
33 Գանգատ	77
Յաւելուած, պանդուխտ օտար աշ- խարհում	78

Թ Ի Ֆ Լ Ի Զ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Այն պարոններին, որոնք իւրեանց բա-
ժանորդագրութեամբ նպաստեցին մեր
բանաստեղծութիւնների տպագրութեան

ԴՌՔԱ ԵՆ

Անուանք պ. պ. բաժանորդայ.

օրին.

1) Ստեփան Մ. Յակոբեանց (որոյ աշխատութեամբ)	2
Ալէքսանդր Եղիազարեանց	1
Ղազար Մելիք—Ղազարեանց	2
Խաչատուր Գէորգեանց	2
Սօղոմոն Անտօնեանց	2
Գէորգ Տէր Ներսէսեանց	1
Կարապետ Արզումանեանց	1
Բուղդան Արսալանեանց	1
Խ. Շահնազարեանց	1
Բաղդասար Փանոսեանց	1
Նազար Ափեանց	1
Թովհանէս Լիսինեանց	1

1) Մեծ. պ. Ս. Մ. Յակոբեան միշտ աշխատել է գրքերի
ստորոծման, որոյ նիւթական օժանդակութեամբ տպուած է արգէն
կօշիմեան Հայրիկի «Մարգարիտ երկնից» գրքով: Նրան հեղին.

Նիկողայոս Տէր Ստեփաննանց	1
Ենօլք Հասրաթեան	1
Սարգիս Աւետիսեան	1
Սմբատ Դաւթեանց	1
Սահակ Ս. Շահգալըեանց	2
Ղազար Տէր Ստեփաննանց	1
Գրիգոր Մանթաշեանց	1
Գրիգոր Դաւթեանց	1
Օհան Մելիք—Արրահամեանց	1
Յովհաննէս Աւալեանց	1
Յովհաննէս Թումանեանց	1
Հայրապետ	1
Յակոբ Փիրալեան	2
Վ. Մուծաֆեանց	1
Կ.	1
Ս. Մինասեանց	1
Յ. Կուկաշեանց	1
Դաւիթ Մուրատեանց	1
Երտեմ Սիւքիսեանց	1
Դաւիթ Միրզյեանց	1
Ներսէս Ղարիբեանց	1
Բազրատ Օլաղեանց	1
Սարգիս Գալալեան	1
Յարութիւն Կօնդանեան	1
Սարգիս Սարգիսեան	1
Երտեմ Էլիազեանց	1
Եփրեմ Ատովմեանց	1
Յակոբջան	1
Յովսէփ Տօլմաշեանց	1
Սարգիս Վարդանեանց	1
Դաւիթ Կուկաշեանեանց	1
Գրիգոր Տ. Արրահամեանց	1
Միքայէլ Երանոսեանց	1
Միրզաշան Տէր Գրիգորեանց	1

Եագոր Եղիազարեանց	1
Յակոբ Յ. Յակոբեանց	1
Յովհաննէս Գասպարեան	1
Եագոր Աղաշանեանց	1
Բալլի Եղիազարեանց	2
Մեքրովր պ. Արղումանեանց	1
Յակոբ Սարգիսեան	2
Յարութիւն Մ. Բարայեանց	2
Բաղդասար Տէր Պետրոսեանց	2
Օր. Նունէ Սալամբէգեանց	1
Օր. Նունէ Ղորղանեանց	1
Մինաս Օհանեանց	1
Մանուկ Ճերմակեան	1
Ասատուր Տէր Յակոբեանց	1
Յովհաննէս Ա. Մերվէլեանց	2
Իգնատիոս Ճանիրէգեան	2
Մարգար Յ. Փանեանց	1
Կոստանդ Մկրտչեան	1
Արշակ Օհաննէսեան	1
Սմբատ Սարգիսեան	1
Համբարձում Մ. Եղիազարեանց	2
Աղէքսանդր Ալայիսանեանց	1
Գերասիմ Ալէքսեանց	1
Դաւիթ Բորսեղեանց	1
Արշակ	1
Եագոր Համայեանց	1
Աւետիս Եղիազարեանց	1
Տիգրան Ծատուրեանց	2
Կոստանդին Սալարեգեանց	1
Ստեփան Դէմուրեանց	2
Յովհաննէս Ամիրեանց	2
Միքայէլ	1
Ստեփան Իզմիրլեանց	2
Յովհ. Փէփինեանց	2

Ալէքսէյ պ. Մէլիքեանց	1
Տիգրան Յ. Աւայեանց	1
Դաւիթ Տէր Նիկողայոսեանց	1
Մկրտիչ Գասպարեան	1
Դաւիթ Առաքելեանց	1
Իսահակ Զախարիչ Խաչատրեան	1
Գասպար Աբորալաքեանց (որոյ աշխատութեամբ)	3
1 Մակար	1
Հայրապետ Յարութիւնեանց	2
Խաչատուր Սարգիսեանց	1
Աբրահամ Հաղնաղարեանց	1
Նիկօլայ Խուրանեանց	1
Հաղնաղար Դանիէլեանց	1
Դաւիթ Այվազեանց	1
Զաքար Մալեանց	1
Համբարձում Առաքելեանց	1
Գալուստ Գալուստեանց	1
Խաչատուր Հասրէթեան	1
Ստեփան Յարութիւնեանց	1
Յովհաննէս Ստեփանեանց	1
Ալէքսանդր Մելիք Ստեփանեանց	1
Սմբատ Տէր Ոսկանեանց	1
Դանիէլ Նղիաղարեանց	1
Յովհաննէս Ռափայելեանց	1
Ներսէս Խուրանեանց	1
Թէղաղ Յարութիւնեանց	1
Աւետիք Յով. Մանուէլեան (որոյ աշխատութեամբ)	3
Սահակ Լաղարեան (գնդապետ)	1
Արշակ Գուլումեան	1
Յովհաննէս Մալամեան	1
Եղիա Մովսէսեան	1

Խաչատուր Բ. Աւետիսեան	1
Կարապետ Միրզայեանց	1
Սարգիս Յովհաննէս Իւզբաշեան	1
Նիկողայոս Աստուածատրեանց	1
Մարգար Մովսէսեան	1
Յովհաննէս Կօկժաեանց	1
Խաչատուր Էնեաթեան	1
Աւետիք Գօղալեանց	1
Սիմէօն Աղարեան	1
Ալէքսանդր Միրզախանեանց	1
Գրիգոր Թէրիջանեանց	1
Բաղդասար Տէր Դանիէլեանց	1
Տիգրան Շաղեանց	1
Նիկողայոս Առաքելեան	1
Յովակիմ Տէր Յովակիմեանց	1
Յարութիւն Չալըեան	1
Յարութիւն Մ. Բարխուդարեանց	1
Արտեմ Սիմէօնեանց	1
Գրիգոր Թարայեանց	1
Պետրոս Գր. Զանեանց	1
Բարսեղ Յովհաննէսեան	1
Ստեփան Գ. Ունանեանց	1
Դէորդ Արաբաշեանց	1
Լևոն Դանդուրեանց	1
Աւետիք Տէր Յարութիւնեան	1
Գրիգոր Փարսադանեան	1
Դէորդ Գասպարեան	1
Կոստանդին Կարախանեան	1
Արսէն Արղութեանց	2

1) Նուիրում Ստեփաննոս Բարսեղեանի
 ,, Լարդան Մամիկոնեանի

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Եւ այն մեծ պարօններին, որ նոցա անուն-
ները տպագրելու չը հասան ժամանակին, եւ
որոնց ներողութիւն եմ խնդրում:

Գ. Շ.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0342310

